

**ZPRAVODAJ
GRANTOVÉHO PROJEKTU
KOMUNISTICKÁ STRANA ČESKOSLOVENSKA
A BOLŠEVISMUS**

2/2009

Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i.
Praha

Komunistická strana Československa a bolševismus
Grantový projekt GA ČR č. 409/08/1621: 2008–2012
Řešitel: Doc. PhDr. Jiří Kocian, CSc.
Nositel: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v. v. i.

Vědecký redaktor: PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
Editorka: Jana Váchová
Vydává Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, v.v.i.
v nákladu 80 výtisků

Přetiskování je možné pouze se souhlasem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i.

Obsah

I. ÚVODEM O PROJEKTU	4
Jiří Kocian Grantový projekt Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. „ <i>Komunistická strana Československa a bolševismus</i> “ v druhém roce řešení	4
II. MATERIÁLY	
Jan Lomíček Vybraná témata sovětské meziválečné propagandy - srovnání časopisů SSSR na strojce a Svět Sovětů	7
Petr Karlíček Vesnická organizace KSČ Malšovice	27
Jan Kahuda Písemnosti ústředních orgánů Československého svazu mládeže	45
III. ZPRÁVY	
Knižní novinky	51

I. ÚVODEM O PROJEKTU

Grantový projekt Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. „Komunistická strana Československa a bolševismus“ v druhém roce řešení (2009)

Ve druhém roce (2009) řešení pětiletého grantového projektu GA ČR (2008-2012) Komunistická strana Československa a bolševismus pokračoval řešitelský tým ve složení doc. J. Kocian (řešitel), doc. J. Pernes a dr. J. Pažout (všichni tři ÚSD AV ČR, v.v.i.) prof. Z. Kárník a dr. J. Rákosník (oba FF UK Praha) zejména v heuristické práci k přípravě podkladových textů jednotlivých kapitol syntetizujícího přehledu dějin KSČ a v rešeršních pracích za účelem výběru dokumentů do doprovodné edice. Řešitelé se soustředili zejména na studium fondů Národního archivu v Praze, kde je uložena značná část základních fondů k tématu projektu. Pozornost byla též upřena k fondům v dalších ústředních, mimopražských, ale i v zahraničních archivech (Vojenský ústřední archiv - VÚA a Archiv bezpečnostních složek v Praze, Moravský zemský archiv v Brně; Ruský státní archiv novější historie, Ruský státní archiv sociálně politické historie a Archiv zahraniční politiky v Moskvě, National Archives v Londýně ve Velké Británii). Zkoumané otázky byly studovány v domácí a zahraniční historické literatuře a v edicích dokumentů. Stranou pozornosti nezůstal ani dobový tisk.

Řešitelský tým soustředil dále pozornost na sestavení pracovních skupin, které začaly průběžně připravovat podkladové texty jednotlivých kapitol výše uvedeného syntetizujícího přehledu dějin KSČ. V první polovině roku 2009 byly tak zformovány čtyři chronologicky vymezené pracovní skupiny, do kterých byli začleněni vedle členů řešitelského týmu také další oslovení odborníci včetně slovenských kolegů, tedy skupiny pro období let 1914 – 1939, 1939 – 1945, 1945 – 1969, 1969 – 1993.

V průběhu roku 2009 se řešitelé nadále scházeli pravidelně na pracovních poradách grantového týmu. Realizována byla též tři setkání se spolupracovníky a s dalšími domácími i zahraničními odborníky, kteří se věnují dějinám Komunistické strany Československa. První takovou akcí se stal seminář konaný 8. ledna 2009 v Praze, který byl věnován diskusi nad konceptem syntézy. Jako významné se ukázaly otázky zařazení a vymezení prostoru zpracování dějin Komunistické strany Slovenska a KS na Podkarpatské Rusi (Zakarpatské Ukrajině) a osudů komunistů v letech 1938-1945 v odtrženém českém pohraničí. Byly diskutovány důležité otázky výkladu proměn vztahu mezi KSČ a společností, sociálních a intelektuálních dějin KSČ, mezinárodního rozměru komunismu, komunistů mimo KSČ. Stále se jeví jako důležité prohloubit znalost některých témat z dějin KSČ na základě studia v moskevských archivech. K těmto tématům patří např. angažmá funkcionářů KSČ v Kominterně a v poválečném Informbyru, vztahy vedení KSČ a sovětských míst, otázka procesu bolševizace KSČ aj. Dalším pracovním setkáním se spolupracovníky se stal seminář autorské skupiny pro zpracování dějin KSČ období let 1945-1969, který se konal 3. 6. 2009 v Praze. Diskutována byla zejména otázka přístupu ke zpracování témat z let 1945-1969, která nabídli zpracovat v syntéze slovenští kolegové – KSS 1945-1969 (1971) a KSS a ekonomická reforma 60. let 20. století a KSS a slovenský emancipační proces let 1960-1968. Jako nosné téma byla diskutována otázka zpracování kádrové politiky KSČ po roce 1948 a koncepce výkladu KSČ v období Pražského jara 1968-1969. Třetí pracovní setkání se spolupracovníky projektu se konalo 25. 6. 2009 v Brně. Zde byli účastníci – specialisté z brněnských univerzitních a historických pracovišť – seznámeni se základními záměry projektu. Diskutovalo se též případné sestavení další autorské skupiny pro dějiny KSČ v letech 1989-1993. Řada účastníků brněnského jednání projevila zájem o publikování tématických studií ve sborníku projektu. Někteří nabídli připravit studie již s konkrétními náměty – disciplinární praktiky KSČ v 50. letech 20. století, komunisté a Židé, armáda a KSČ, krajské výbory KSČ

v Jihomoravském kraji a v Brně v letech 1967-1970, zpracování a výběr ilegálních letáků KSČ z let 1938-1945, vztah levicové inteligence ke KSČ ve 30. letech 20. století. Realizována byla i neformální pracovní setkání s domácími i zahraničními specialisty, ať již v rámci některých konferenčních jednání, pracovních schůzek či zahraničních studijních pobytů v archivech.

V roce 2009 bylo vydáno první číslo Zpravodaje grantového projektu KSČ a bolševismus (vědecký redaktor Jaroslav Pažout, technická redaktorka Jana Váchová), jehož podstatnou část tvoří právě koncept syntetizujícího přehledu dějin KSČ. Vydání tohoto čísla neproběhlo oproti předpokladu do konce roku 2008, neboť se jevílo jako vhodné do něj zařadit shrnutí diskuse nad konceptem na pracovním semináři 8. ledna 2009. Kromě těchto textů obsahuje první číslo Zpravodaje též dva texty věnované fondům důležitým pro sledované téma, které jsou uloženy v Národním archivu. Zpravodaj bude též umístěn v roce 2010 na webové stránky projektu v rámci webu ÚSD AV ČR, v.v.i. Dalším publikačním výstupem, který vyšel s podporou grantového projektu v roce 2009, byl sborník studií Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960. Sborník příspěvků. Březina, V. – Pernes, J. (Eds.) Stilus, Brno 2009. Studie přispívají též v řadě otázek k lepšímu poznání role KSČ v poslední fázi kolektivizace zemědělství, která znamenala také její „úspěšné završení“. Sborník obsahuje mj. autorskou studii o závěrečné fázi kolektivizace člena řešitelského týmu doc. J. Pernese, další příspěvky historiků a archivářů i pamětníka a je sestaven tak, aby zahrnoval nejen souhrnný pohled na danou problematiku, ale také sondy do situace v některých regionech.

Členové řešitelského týmu připravili do tisku první číslo sborníku Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu, který bude obsahovat šest autorských studií. Ty tématicky pojednávají např. o obrazu sovětské propagandy v meziválečném Československu, o vývoji KV KSČ v Brně v 50. letech, o represích slovenských komunistů v letech 1938-1945, o sociální politice KSČ v letech 1945-1960, o vztahu inteligence a KSČ. Do tisku bylo připraveno i předkládané druhé číslo Zpravodaje grantového projektu.

Ve třetím roce řešení projektu (2010) budou řešitelé nadále pokračovat v průběžném studiu literatury a archivních materiálů v domácích i zahraničních archivech a společně s dalšími členy autorských skupin budou zpracovávat podkladové texty jednotlivých kapitol syntetického přehledu o dějinách KSČ. Jsou plánována pravidelná setkání jednotlivých autorských skupin, na nichž budou diskutovány zpracované podkladové texty. Do tisku bude připraveno druhé číslo sborníku Bolševismus, komunismus a radikální socialismus, které bude obsahovat další studie sloužící jako východisko pro zpracování dílčích částí syntézy. Připraveno bude i třetí číslo Zpravodaje grantového projektu. To bude i nadále zaměřeno na publikování informací o průběhu řešení projektu, pracovních textů, zpráv o důležitých fondech atd. Započato bude editování a redakční zpracování vědecké edice vybraných dokumentů k dějinám KSČ, která bude dokumentačním pendantem k připravované syntéze. Bude otevřena webová stránka projektu, která bude informovat zájemce z řad odborné i širší veřejnosti o důležitých otázkách řešeného projektu, bude zveřejňovat některé zajímavé studie a dokumenty či přinášet informace o zajímavých publikacích vztahujících se k tématu projektu atd.

Členové řešitelského týmu vydali či připravili do tisku v roce 2009 také některé studie vztahující se k tématu projektu. Jednalo se o tyto texty:

Kocian, J.: Czechoslovakia Between Two Totalitarian Systems (1945-1948). In: Jaroslav Pánek, Oldřich Tůma et AlII, A History Of The Czech Lands, Charles University in Prague, Karolinum Press 2009, 461-490 pp. ISBN 978-80-246-1645-2

Kocian, J. – Schöpfer, G.: Všední a každodenní život. Rakousko a Česko ve 20. století. In: Stefan Karner – Michal Stehlík (eds.): Česko. Rakousko. Rozdělení – odloučení – spojení.

Sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy 2009. Schallaburg Kulturgetriebsges.m.b.H. 2009, s. 212-221. ISBN 978-80-86382-27-2

Pernes, Jiří: The Establishment and First Crisis of the Communist Regime in Czechoslovakia (1948-1958). In: Pánek, Jaroslav, Tůma Oldřich et alii: A History of the Czech Lands. Charles University in Prague – Karolinum Press 2009, 493-520 pp. ISBN 978-80-246-1645-2

Pernes, Jiří: Communist Czechoslovakia on a Journey from a Consolidation of Totalitarianism Towards a Liberalization of the Regime (1959-1967), item, 523-535 pp. ISBN 978-80-246-1645-2

Pernes, Jiří: Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960. In: Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960. Sborník příspěvků. Březina, V. – Pernes, J. (Eds.) Stilus, Brno 2009, s. 9-52 ISBN 978-80-87122-04-4

Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957-1960. Sborník příspěvků. Březina, V. – Pernes, J. (Eds.) Stilus, Brno 2009, 231 s. ISBN 978-80-87122-04-4

Zpravodaj grantového projektu Komunistická strana Československa a bolševismus, č. 1/2008. Vědecký redaktor Jaroslav Pažout. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i. 2008, 62 s.

Jiří Kocian vystoupil též na mezinárodní konferenci „Češi, Litevci a středoevropský vektor jejich historie“, která se konala 9.-10. 4. 2009 v Praze, a to s referátem *Reflexe komunismu v české historiografii*.

Jiří Kocian

Vybraná témata sovětské meziválečné propagandy - srovnání časopisů SSSR na strojce a Svět Sovětů

Postupy sovětské meziválečné propagandy je možné s odstupem času hodnotit jako modelový příklad snahy aktivně ovlivnit veřejné mínění přinejmenším levicově orientované části zahraniční veřejnosti. Úspěšnost propagandistického působení nebyla dána jen propagandou samotnou, ale i momentálním rozpoložením, ve kterém se nacházela zahraniční veřejnost coby cílová skupina. Z postupů při vytváření obrazu meziválečného SSSR jako ideální společnosti vyplývá, že sovětský *agitprop* (agitace a propaganda) byl schopen velmi přizpůsobivě reagovat na zájem, který mezi sympatizujícími skupinami v zahraničí v tomto směru vznikl.¹ Za touto reflexí zahraničního mínění stála celá řada institucí. Vedle samotné Komunistické internacionály je do tohoto systému možné zahrnout množství sovětských organizací, které postupně od dvacátých let na tomto poli převzaly činnost agitačního a propagačního oddělení Kominterny (Agitpropu), RKS(b) a Ústředního výkonného výboru SSSR. Za všechny je třeba zmínit Mezinárodní sdružení revolučních spisovatelů (MORP), které fungovalo v letech 1930–1935, Všesvazovou společnost pro kulturní styky se zahraničím (VOKS), založenou v roce 1925, a Zahraniční komisi výboru Svazu sovětských spisovatelů, která v některých aspektech převzala v polovině třicátých let funkci obou předcházejících institucí.²

Zmíněné instituce však do jisté míry zachovávaly exkluzivitu, co se týká cílové skupiny jejich působení. Byly po celou dobu svého fungování zaměřeny na zahraniční, především intelektuální elity, které měly v případě deklarovaných sympatií se SSSR větší možnosti propagandistického využití. To těmto klientům zajišťovalo i takřka individuální přístup ze strany sovětských orgánů. Oproti těmto elitám, které sovětská propaganda používala do jisté míry jako indikátor úspěšnosti, stály širší masy zahraniční veřejnosti, kde propagandistické instituce využívaly v podstatě již zaběhnuté postupy. K nim patřily vedle masově organizovaných poznávání vybraných oblastí SSSR (mj. s cestovní kanceláří Inturist) i kampaně v médiích. Postupy, které v tomto směru sovětská strana využívala, byly v té době již vyzkoušené při ovlivňování mínění sovětských občanů.

To však neznamená, že by tyto postupy sovětská strana nepřizpůsobovala specifikům zahraniční veřejnosti. Za jeden z příkladů vytváření zpětné vazby se dá požadovat například rádiové vysílání sovětských stanic do Československa. Od února roku 1932 vysílal do Československa sovětský rozhlas česky každou středu a pátek. Skupinový poslech v „radiokroužcích“ organizoval například Spolek přátel SSSR.³ Sovětské vysílání bylo doplněno inzeráty na stránkách měsíčníku *Svět Sovětů* vybízejícími posluchače tohoto vysílání, aby si psali o témata, která by je ve spojení se SSSR zajímala. Takto mapovanému zájmu zahraniční veřejnosti byla pak témata, kterými se sovětská propaganda v zahraničí prezentovala, přizpůsobována. Odhlédneme-li od současného emočně negativního zabarvení výrazu propaganda, můžeme tyto postupy sovětského agitpropu analyzovat jako značně

¹ Agitace měla z hlediska Leninovy teorie sloužit k bezprostřednímu působení na jedince či masy, propaganda sledovala při jejich ovlivňování dlouhodobější cíle. Pozdější autoři srovnávají vztah agitace a propagandy se vztahem mezi taktikou a strategií. Srv. Kuročkin, Pavel Konstantinovič a kol.: *Komunistická propaganda, otázky teorie a metodiky*. Praha 1977, s. 30–39.

² Srov. Stern, Ludmila: *Western Intellectuals and the Soviet Union, 1920–1940. From Red Square to the Left Bank*. London – New York 2007, xii+280 s.

³ Témata byla např.: Jak se stravuje Moskva, Na sovět. parníku, Jak se změnila tvářnost naší země, Večer Rudé armády, srv. *Svět Sovětů*, r. 2, č. 3/1932–1933, s. 2; či dále např. Mzda dělníka v SSSR, Železničář o sobě, Jak sovětská vláda pomáhá zemědělství, Sovětský řemeslník, Sport v SSSR, tamtéž, č. 5, s. 16; další témata, tamtéž, č. 10–11, s. 15. Srv. též Sedláček, Jiří – Vávra, Josef: *Pro zemi milovanou – Z bojů o československo-sovětské přátelství*. Praha 1960, s. 207 a násl.

propracované ovlivňování veřejného mínění, tedy jako mechanismy, které jsou ostatně v určité formě využívány dodnes.⁴

Jedním z důležitých faktorů, které přispívaly k úspěšnému šíření idealizovaného obrazu SSSR mezi meziválečnou československou veřejností, byla i skutečnost, že tento obraz měl poměrně silnou oporu v tuzemských sympatizantech. Ti nebyli pouze pasivními příjemci tohoto obrazu, ale podíleli se sami aktivně na jeho vytváření. To se projevovalo v československém prostředí přejímáním propagandistických postupů. K jejich příkladům lze zařadit například instituci *děldopů* (dělnických dopisovatelů – obdoby termínu *rabkor*, tedy rabočij korespondent), se kterými se setkáváme například v levicovém periodiku *Rozsévačka*, orientovaném zejména na ženskou část populace. Vedle toho byly letákové kampaně, pokusy o obsazení veřejného prostoru demonstracemi, masové schůze či proletářské divadlo.⁵

Vedle přejímání vlastních propagandistických postupů docházelo k reflexi a často i přetváření samotných tematických okruhů, na které kladla sovětská propaganda důraz. V průběhu třicátých let tak krystalizovala konstrukce obrazu SSSR, která měla na jedné straně základ v propagandistickém působení sovětských institucí, na druhé straně byla dotvářena samotnou československou veřejností. Z hlediska srovnání výchozích témat sovětské propagandy a jejich československého odrazu se jako vhodný pramen nabízejí dvě meziválečná periodika. Prvním z nich je sovětský propagandistický obrazový měsíčník *SSSR na strojke* jako jistý katalog jednoznačně formulovaných tematických okruhů, kterými sovětský agitprop svoji zemi prezentoval. Na druhé straně pak stojí československý obrazový měsíčník *Svět Sovětů*, obsahující řadu variací těchto hlavních témat. Tato studie si klade za cíl nastínit některé okruhy témat, která se objevovala jak v případě sovětského periodika, tak jeho skromnější československé obdoby.

SSSR na strojke a Svět Sovětů

Výchozím pramenem, který umožňuje srovnání oficiálních témat sovětské propagandy s těmi, která rezonovala v četných československých meziválečných rusikách, je propagandistický časopis *SSSR na strojke* vycházející mezi světovými válkami v letech 1930 – 1941. Vydavatelem tohoto periodika bylo zprvu Státní nakladatelství SSSR (*Gosudarstvennoje izdatelstvo – GIZ*, později Sdružení státních nakladatelství RSFSR – *Objediněnije gosudarsvennych izdatelstv RSFSR – OGIZ*), později nakladatelství *Iskusstvo*. Jednalo se o velkoformátový fotografický měsíčník, který byl zaměřen na aktuální témata a problémy Sovětského svazu třicátých let. V první řadě tedy na témata, která byla za aktuální považována sovětským agitpropem. Cílovou skupinou tohoto periodika měli být zejména zahraniční čtenáři, kterým se tímto způsobem snažil sovětský režim prezentovat výsledky své vlády.⁶ Časopis proto vycházel v několika jazykových mutacích – kromě ruštiny i v angličtině (*USSR in Construction*), v němčině (*UdSSR im Bau*), ve francouzštině (*URSS en construction*) a posléze na sklonku třicátých let i ve španělské verzi. Jednotlivé jazykové varianty se od sebe obsahově v podstatě nelišily.

⁴ U „komunistické“ propagandy se v mnoha ohledech setkáváme s obdobnými postupy, které uplatňuje současný obor nazývaný PR neboli public relations. Jedním z hlavních deklarovaných kritérií práce s recipienty, které zdůrazňují jak teoretici propagandy, tak PR, je pravdivost sdělovaných informací. Z definic a vymezení obou oborů pak vychází poněkud nejasné stanovení rozdílu mezi současným PR a historickým pojmem propaganda. Za všechny srv. Chlupáč, Miroslav: *Propaganda jako společenský jev*. Praha 1978, s. 29 a násl.; tento jev zdůrazňuje i Ftorek, Jozef: *Public relations jako ovlivňování mínění*. Praha 2007, s. 49 a násl.

⁵ K sovětské tiskové propagandě a mediálními strategiím srv. Leno, Matthew Edward: *Closer to the Masses*. London 2004, 315 s.; k tématu srv. vzpomínky Jiráček, Karel: *El Car vzpomíná... Z historie dělnického agitpropu*. Praha 1971, 196 s.

⁶ *SSSR na strojke, USSR in Construction, UdSSR im Bau, URSS en construction*, Moskva: GIZ, OGIZ, Iskusstvo, 1930–1938.

Profesionální úroveň provedení časopisu byla na svoji dobu velmi vysoká, ať již se jednalo o fotografie samotné, montáže nebo rozvržení jednotlivých tematických reportáží či celků. Autory obrazového materiálu byli vesměs fotografové a výtvarní umělci ve svých počátcích ovlivnění ruskou a posléze i sovětskou avantgardou. Z fotografů je třeba za všechny zmínit alespoň Maxe Alperta, Arkadije Schaicheta, Borise Ignatoviče, Dimitrije Debabova, Georgije Zelmu, mezi autory fotomontáží patřily tehdejší sovětské umělecké špičky Alexandr Rodčenko, jeho manželka Varvara Stěpanová a El Lisickij (se kterým na některých dílech spolupracovala taktéž jeho manželka Sofie Lisická-Küppersová), kteří našli pod křídly časopisu své pole působnosti po Stalinově kampani proti konstruktivismu jako buržoaznímu uměleckému směru.⁷ Tvůrcem celkové podoby mnoha čísel prvních pěti ročníků byl Nikolaj Trošin. Autory příspěvků byli mimo jiné i sověští spisovatelé Nikolaj Fadějev, Isaak Babel a Sergej Treťjakov. Dle tiráže zasedali v redakční radě tohoto periodika spisovatelé Maxim Gorkij, Michail Kolcov a vedle nich pak i politická elita (za všechny např. Grigorij Pjatakov, G. Griňko, J. Jenukidze, M. Kalmanovič, S. Urickij).⁸

Snaha zaujmout čtenáře spočívala z hlediska práce s obrazem v uměleckém provedení koláží, fotomontáží i samostatných fotografií. Do některých čísel byly zakomponovány složené dvoj-, někdy dokonce i čtyřstrany, kde bylo zamýšleného efektu často dosaženo použitím panoramatické fotografie nebo velkoformátových fotomontáží.⁹ U těch výraznějších zaujímal čtenáře jak zobrazovaná skutečnost sama, tak i její pojetí ze strany autorů (letecké snímky výsadku parašutistů,¹⁰ tankového útoku RA¹¹ aj.). U pozdějších ročníků však docházelo u některých čísel k jisté schematizaci v pojetí. Impozantní byl i formát celého časopisu.

Svět Sovětů

Jako pramen pro srovnání odrazu sovětské propagandy v meziválečném Československu se nabízí především časopis *Svět Sovětů*. Toto periodikum vycházelo pod patronací *Spolku přátel SSSR* v letech 1932 – 1938. Činnost SP SSSR byla sice úředně zastavena v říjnu 1932 podle zákona na ochranu republiky a k oficiálnímu obnovení působení spolku došlo až po uznání SSSR *de iure* ze strany Československa v říjnu roku 1934. Jeho členové ale byli po dobu zákazu činnosti v kontaktu právě přes tiskový orgán, tj. *Svět Sovětů*, který byl oficiálně registrován jako časopis na SP SSSR nezávislý.¹² Tento měsíčník představuje v mnoha ohledech ideální příklad konstrukce sovětské utopie v očích československých občanů. Jeho srovnání s výše zmíněným sovětským časopisem přináší vhled do významového posunu mezi tím, jak se pomocí jednotlivých témat snažila sovětská propaganda svoji zemi prezentovat, a tím, jak tato témata přijímali českoslovenští recipienti.

Svět Sovětů nebyl zpracován v tak výpravné podobě jako výše zmíněné sovětské periodikum. Jednalo se o obrazový měsíčník, doplněný četnými texty zejména

⁷ Srv. Glanc, Tomáš: *Lexikon ruských avantgard 20. století*. Praha 2005, s. 179–180, 237–238, 260. K fotografům viz stručné biografie na www.sovietphotographers.com a www.schicklerart.com, k časopisu například Kozloff, Max: *Looking backwards on the USSR in construction.*, tamtéž, 12. 3. 2007. Prací některých autorů fotografií se zabývá i publikace Moynahan, Brian: *Rusko 20. století. Dějiny slovem i obrazem*. Praha 1995.

⁸ Uvádění angažovaných osob v tiráži se později ukázalo problematické zejména v období procesů a čistek, a tak ve druhé polovině 30. let tiráž postupně mizí. Z výše uvedených osob se kromě M. Gorkého všichni stali oběťmi stalinského teroru v rozmezí let 1937–1940.

⁹ Za všechny *SSSR na strojke*, OGIz, Moskva, 1932, č. 10, 1933, č. 2, 1934, č. 7–8.

¹⁰ Tamtéž, č. 12/1935.

¹¹ Tamtéž, č. 5–6/1938.

¹² Srov. Sedláček, Jiří – Vávra, Josef: *Pro zemi milovanou – Z bojů o československo-sovětské přátelství*. Praha 1960, s. 54–116.

československých přispěvatelů. Vedle článků podávajících obecné informace o Sovětském svazu se na jeho stránkách čtenář setkával se zprávami československých občanů o jejich návštěvě SSSR. Obrazový materiál v periodiku využitý pochází z valné většiny ze sovětské provenience. V mnoha případech se tak setkáváme když ne s naprostou shodou, tak přinejmenším s obsahovou obdobou fotografického materiálu. Tato skutečnost byla způsobena v podstatě obrazovým monopolem sovětských agentur, která jim mimo jiného umožňovala interpretační převahu, co se vizuální stránky sovětské reality týká.

Významové posuny

Monopol na obraz podpořený i cenzurou vyváženého obrazového materiálu vedl v mnoha případech k významovému posunu zobrazovaných skutečností. Jedním z drobných příkladů tohoto posunu může být například fotografie Maxima Gorkého, kterého doprovází tehdejší šéf sovětské tajné policie OGPU Genrich Genrichovič Jagoda s chovanci mládežnické komuny v Bolševu. Tento snímek vyšel v rámci reportážního vydání časopisu *SSSR na strojke*, které se zabývalo právě převýchovou mladistvých v Sovětském svazu. V Československu pak zmíněná fotografie vyšla pod názvem „Gorkij mezi dělníky v moskevské továrně“ na přebalu knihy *Sovětská literatura z řady SSSR-monografie*.¹³ Vedle tohoto významového posunu, který mohl způsobit chybný překlad či bezmyšlenkovité přejímání předloženého materiálu, docházelo i ke změně interpretace v případě fotomontáží či inscenovaných reportáží. Díky fotomontáži – spojení dvou a více fotografií v jednotný a obsahově nový celek – se sovětské obrazové propagandistické práci s obrazem otevřela celá řada dříve netušených možností. Vedle konstrukce zakrývání reality umožňoval tento postup vytváření nové skutečnosti.

Dalším postupem vedle již uvedené fotomontáže byla inscenace vlastních reportáží. Ve své podstatě nehrálo roli, byl-li subjekt reportáže skutečně reálnou osobou, v některých případech o tom jistě nelze pochybovat – nicméně k jisté inscenaci obsahu v mnoha případech docházelo. Tento přístup lze vysledovat zejména v případě hrdinů práce, tedy úderníků a stachanovců. Do tohoto okruhu patřil také na svou dobu unikátní fotografický cyklus Maxe Alperta týkající se Magnitostroje (výstavby hutního centra Magnitogorsku). Jednalo se o soubor, který zachycoval výstavbu z pohledu jednoho z jejích účastníků. Hlavním hrdinou tohoto cyklu byl negramotný vesnický mladík Viktor Kalmykov přijíždějící na místo výstavby průmyslového komplexu. Reportáž sledovala jeho vzestup po stránce pracovní, materiální i intelektuální. Kalmykov přichází z vesnice na místo stavby ve vesnickém oděvu, v láptích, pouze se svým kufrem. Sledujeme jeho vzestup z nekvalifikovaného dělníka na dělníka-specialistu. Z negramotného vesničana se stává gramotný úderník a člen strany. Roste jeho materiální úroveň – ze stanu (a ještě předtím předpokládané vesnické roubenky) se Kalmykov dopracovává k vlastnímu bytu, zakládá rodinu, kromě práce si nachází čas i na zábavu. Spolu s všestranným růstem Viktora Kalmykova roste i Magnitogorsk. Důležitým aspektem celého cyklu bylo, že jeho hrdina měl jméno, umožňoval tedy čtenáři určitou identifikaci na rozdíl od většinou bezejmenných mas ostatních budovatelů socializmu.¹⁴ To byl ostatně propagandistický mechanismus, který bylo možné nalézt i v rámci obecně koncipovaného obrazu hrdiny-úderníka.

Na stránkách *Světa Sovětů* se měli čtenáři možnost setkat s příběhy celé řady úderníků – vedle proslavené ikony samotného hnutí A. S. Stachanova se jednalo za všechny například o Pašu Angelinu, rekordmanku v mechanizované orbě, a její kolektiv či textilačky sestry Vinogradovy. Otázka samotné inscenace jejich pracovního výkonu překračuje jistě rámec této studie a vyžádala by si zvláštní archivní bádání. V Stachanovově případě je v současné době

¹³ Srov. *SSSR – monografie, Sovětský svaz – umění*. Praha 1935–1936, s. 1.

¹⁴ *SSSR na strojke*, č. 1/1932.

jeho tehdejší překročení stanoveného plánu o 1300 % hodnoceno jako absurdní či minimálně nedosažitelné za podmínek, které tehdejší sovětská propaganda udávala. To nicméně nebránilo části tehdejší československé veřejnosti v tom, aby předkládané údaje často nekriticky přejímala. K tomu do jisté míry přispívala i zpětná vazba – besedy se stachanovci, případně přímé oslovení čtenářské obce jejich jménem.¹⁵

Příklad úderníků stachanovců spadá pod první tematický okruh, který tato studie rozebírá. Ten by se dal vymezit pojmem práce. Druhý okruh se zabývá tématem sportu a zdraví, třetí se věnuje tématu deklarovaného osvobození jedince v SSSR, byť to může znít do jisté míry paradoxně. Posledním tématem pak je představování sovětského zřízení jako vrcholu modernizace a pokroku.

Práce

Téma, které by se z hlediska obrazu SSSR dalo nazvat stěžejním, představuje práci jako základ nového řádu společnosti. Obsahovou podobu ostatně symbolizuje i pozdější zjednodušený obraz – SSSR jako stát dělníků a rolníků, tedy pracujících. V případě konstrukce obrazu sovětské společnosti představovala práce cestu k obecnému blahobytu. Pro některé z hlediska materiálního – sovětský pracovní trh nabízel nejen v době krize četné příležitosti pro zahraniční pracující, zejména pro specialisty. Sám o sobě však byl přístup k práci v Zemi sovětů čistě z hlediska materiálního zisku mezi československou levicí odsuzován. Mnohým nešlo podle jejich slov o peníze, nýbrž o osobní přínos k budování sovětského zřízení, případně byla práce chápána jako cesta vedoucí k začlenění jedince do nově budované společnosti. Vize se tak přibližovala obrazu Ameriky, v tomto případě však individualistické selfmademanství nahradila idea neomezeného budování nové společnosti v rámci kolektivu. Extrémním případem naplňování těchto představ byla jednotlivá více či méně úspěšná družstva a komuny československých dělníků v SSSR (známé Interhelpo, komuna Reflektor, Slovácká komuna aj.). Setkání s realitou bylo pro mnoho členů těchto spolků tvrdým zážitkem. To je případ zvláště Interhelpa, kde po příjezdu a několikaměsíčním pobytu v sovětské Kirgizii došlo k rozkolu. „Odpadlíci“, kterých nebylo málo, byli často obviňováni z toho, že chtěli pouze zbohatnout a nepochopili úkoly, které před ně postavila sovětská společnost.¹⁶

Práce jako základ sovětského zřízení se objevovala v různých variantách u různých témat. Důraz byl kladen zejména na boj člověka s přírodou, její využití a přetvoření, boj s živly či nepříznivými životními podmínkami. To byl případ zejména vzorových staveb pětiletok (Dněprostroj, Magnitostroj, stavba Běloomořsko-baltického průplavu).¹⁷ Práce samotná nebyla pojmána jako prostředek obživy, nýbrž cesta k seberealizaci každého jedince, kterou sovětský režim deklaroval. Z hlediska propagandy byla využitelnější práce náročná, překonávající obtíže a zvyšující objem výroby. Z tohoto pojetí také vycházela již výše zmíněná mytizace údernického hnutí – překročení plánu jako souboj s vnějšími nepříznivými okolnostmi, často dovedený ad absurdum. Vyzdvihována byla zejména skutečnost, že stachanovci a další údernická hnutí coby nové elity nepocházeli z řad (bývalých) elit, ale tak zvané „z lidu“. V tomto směru se úderník stával jakousi sovětskou obdobou amerického

¹⁵ Srov. *Svět Sovětů*, r. 4, č. 10–11/1935, s. 4; k diskuzi se stachanovci srv. Šťastný, Alois Josef: Mluvili jsme se stachanovci, *Svět Sovětů*, r. 5, č. 1/1936, s. 4. Sonja Kenja píše čtenářům, srv. *Svět Sovětů*, r. 5, č. 3/1936, s. 16.

¹⁶ Weil, Jiří: *Češi stavějí v zemi pětiletok*. Praha 1937, s. 73–74; Huňa, František: *Interhelpo – osada ve stepi. Vzpomínky*. Gottwaldov 1967, s. 7–39. Ze zahraničních prací v oblasti analýzy sociálních konfliktů, které vznikaly na základě rozporů mezi výchozími představami o SSSR a jeho realitou, kniha Sergeje Žuravljeva „*Maljeňkije ljudi*“ i „*bolšaja istorija*“. *Inostrancy moskovskogo Elektrozavoda v sovětskom občestve 1920ch–1930ch gg*. Moskva 2000. V naší historiografii zpracování tohoto tématu z pozic československých dějin zatím chybí.

¹⁷ Srov. *Svět Sovětů*, r. 1, č. 3/1932, s. 4–8.

selfmademana. V opozici ke vzorovým pracovníkům pak byli vyčleňováni ti, kteří pracovní plán neplnili, případně plynulost výroby narušovali jinak. Oproti tabulím cti tak existovaly veřejně vyvěšované tabule absentérů a lenochů, stejně jako záškoláků v sovětském školství. Obsah pojmu práce se v mnoha směrech vyprazdňoval, pojem byl často používán čistě v abstraktním významu bez provázání se skutečností. Tento fakt se objevuje v souvislosti právě s procentuálními překročeními plánu, aniž by byl objem činnosti či její výsledek v mnoha případech nějakým způsobem konkretizován. Často absurdní výši překročení pracovního plánu kritizoval již ve třicátých letech např. A. Gide ve svých *Retuších k mému návratu ze SSSR*, kde poukazoval buď na nadhodnocení výsledků práce, či na podhodnocení plánu.¹⁸

S tématem práce byl poměrně úzce spojen pojem, který by se dal zjednodušeně nazvat jako „SSSR ráj pracujících“. Metodou sovětské propagandy v této oblasti bylo představovat sovětský podnik jako všezastřešující instituci schopnou postarat se o pracujícího v každé životní situaci (i každé denní době). V případě prezentace sovětského průmyslu tak byl vedle provozů kladen důraz právě na zázemí podniků. Jednalo se většinou o místa společného stravování, jesle a výchovné instituce pro děti pracujících, vedle toho pak kulturní zařízení, patřil sem velmi často i dělnický klub a čítárna.¹⁹ Dále byly na stránkách tisku zobrazovány i nemocnice a ozdravovny pro pracující. Důraz byl u některých institucí kladen na podnikovou rekreaci, ať již na horách, nebo u moře. Vedle obecného sociálního zázemí byla na mnoha místech popisována vcelku vysoká materiální úroveň jednotlivých pracujících (často ve srovnání s jejich původním životním stylem).²⁰ Stejný důraz byl pak na představování životní úrovně dělnictva kladen při návštěvách zahraničních turistů. Celá řada návštěvníků v té době přijížděla do SSSR se zájmem o to, jak diktatura proletariátu funguje v praxi, a sovětská cestovní kancelář Intourist se jim snažila ukázat při exkurzích to, co sovětský režim považoval za úspěchy své vlády. Přesto i zjevné sympatizanti byli někdy přemírou navštívených sociálních a jiných institucí poněkud zahlceni.²¹

S deklarovaným pracovním nasazením souvisel často popisovaný proces racionalizace vlastní práce (i celé společnosti) v zájmu zlepšení pracovních výsledků. K tomu přispíval i výsledný obraz pracovního školství, snažící se o kontrolu denního režimu pracujících (studentů) a zejména o racionalizaci vlastní činnosti jdoucí do takových detailů, jako byl detailní nácvik základních pohybů a držení nástrojů ve výrobě. Vznikal tak obraz provázání člověka se strojem či nástrojem v jeden celek. Zážitky z návštěvy ve vzorovém podniku – *Centrálním institutu práce* (CIT) – zaznamenal E. E. Kisch. Popis procesu výuky vyznívá zcela v duchu procesu disciplinace popsané Michelelem Foucaultem v jeho díle *Dohlížet a trestat* – časový rozvrh, propracování aktu, skloubení těla a předmětu.²²

Kisch se tak pozastavuje nad tím, že díky těmto metodám „v stočtyřiceti hodinách ovládne student exaktní obsluhování soustruhu, což při dílenské praxi při častých chybných výkonech trvá tři až čtyři roky.“ Ústav navštěvovali zejména učni, ale též „intelektuálové, kteří chtějí přesedlat na nejváženější povolání dělnického státu.“²³ Vlastní výuka spočívala v opakovaných sériích úkonů zakončených zkouškou, vše se odehrávalo automaticky,

¹⁸ Gide, André: *Návrat ze Sovětského svazu*. Praha, s. 26 a násl. K tématu např. Malia, Martin: *Sovětská tragédie. Dějiny socialismu v Rusku v letech 1917–1991*. Praha 2004, s. 212, či Fitzpatrick, Sheila: *Everyday Stalinism*. New York 1999, s. 71 a násl.

¹⁹ *Svět Sovětů*, r. 1, č. 6/1932, s. 6–7.

²⁰ *SSSR na strojkě*, č. 4/1930, s. 30–31, *USSR im Bau*, 1931, č. 3., s. 22–24, č. 6, s. 36–37, 1932, č. 2, 11, 12, 1934, č. 3., 1937, č. 6, 7, 1938, č. 7 a rekreaci věnované č. 1/1936.

²¹ Srov. Pujmanová, Marie: *Pohled do nové země*. Praha 1932, s. 44. „Intourist je náchylný ukazovat v nezřízeném počtu jesle a sanatoria a je výborné, že jich v Svazu tolik zřídili, ale i pro člověka s nepatrnou dávkou obraznosti stačí vidět dvoje, aby si ostatní představil.“

²² Foucault, Michel: *Dohlížet a trestat*. Praha 2000, s. 199 a násl.

²³ Kisch, Egon Ervín: *Caři, popi, bolševici*. Praha 1929, s. 66.

pod kontrolou strojů – od udílení pokynů při výuce až po strojové vyhodnocení vzorové úlohy při zkoušce. Jak Kisch podotýká, autor této výukové metody Alexej Gastěv „*obohacen metodikou amerických dílen, dokázal to, že k dobru dělníka vtělil svému systému některé hmaty taylorismu, které v Americe doživotním, výhradním použitím ubíjejí v dělníku člověka.*“²⁴ Vedle taylorizmu byl inspiračním zdrojem sovětské racionalizace výroby fordizmus. Ten byl často zjednodušeně implantován převzetím kopie výrobního postupu celého odvětví či vybudováním kopie podniku, jak tomu bylo v případě budování automobilky GAZ v Gorkém (dříve Nižnyj Novgorod), kterému jako předloha posloužily Fordovy závody v americkém Detroitu.²⁵

Sport, zdraví

Další okruh témat, která se objevovala na stránkách zkoumaných časopisů, souvisel se sovětskou biopolitikou v oblasti kontroly zdraví a tím souvisejícího sportu či kultury těla. Ty sloužily z hlediska propagandy hned několika účelům. Na prvním místě byl rozvoj sportu v SSSR využit jako znak pokroku a lepší životní úrovně pracujícího lidu, který měl v sovětském zřízení více možností plnohodnotného využití volného času než v dobách carského Ruska. Vedle toho byl sport v sovětském režimu prezentován jako přístupný všem bez rozdílu, a to nikoliv jen v případě sportů masových, ale také u těch individuálních odvětví, která jevila do té doby jisté známky exkluzivity, jako například tenis nebo motoristické sporty. Další funkcí sportu z hlediska propagandy byl obraz sovětských občanů jako fyzicky připravených nejen ke sportovním výkonům, ale i k obraně SSSR v případě napadení země. Od roku 1931 byl položen základ organizovanému sovětskému sportu. Úspěchy na tomto poli byly spojeny s kampaní GTO (*Gotov k trudu i oboroně – Připraven k práci i obraně*).²⁶

Mimo kampaně GTO by se obraz sovětského sportu dal spojit se dvěma jinými hesly – „Sportovní vybavení miliónům!“ a „Pokořit rekordy buržoazního sportu!“ V souvislosti s masovou sportovní kampaní začala v Sovětském svazu výstavba sportovišť, stadionů a sportovních drah. Sport začal pronikat podle zobrazovaného rozšíření sportu v časopisech *SSSR na strojke* a *Svět Sovětů* do továren, škol, kasáren, ozdravoven i kolchozů. V rámci akce GTO byl kladen důraz zejména na bojovou připravenost, tedy sporty využitelné i v případě nasazení do válečných akcí – běh, plavání, skok do výšky, šplhání, hod granátem na cíl, cyklistika, běh na lyžích, běh v plynové masce, střelba a gymnastika. Výsadní postavení měl parašutizmus. Začínala se také prosazovat odvětví pro pozdější sovětský sport tradiční – sportovní gymnastika, lehká i těžká atletika, míčové hry, z nich zejména kopaná. Pozdější ikona sovětského sportu, tedy lední hokej, se zatím nacházel ve stadiu zrodu. Výkonným sportovcům byl určen titul Zasloužilý mistr sportu. Konkrétními tvářemi sportovních hvězd se začínala prezentovat zejména sovětská kopaná. K představení sportovních úspěchů sloužily tak jako v případě armády masové přehlídky sovětských sportovců.²⁷ Sport však byl s úspěchem využíván sovětskou propagandou i v zahraničí, jako tomu bylo například při návštěvě čtyřiceti sovětských sportovců v říjnu 1934 a navazujícím sportovním klání po celém Československu uspořádaném pod záštitou KSC, SP SSSR a sportovními organizacemi, jako byla Federace proletářské tělovýchovy, Dělnické tělocvičné jednoty

²⁴ Tamtéž, s. 67.

²⁵ SSSR na strojke, č. 9/1930, s. 22–23

²⁶ SSSR na strojke, č. 7–8/1934; *Svět Sovětů*, r. 3, č. 9–10/1934, s. 2–6.

²⁷ K sovětskému parašutizmu viz specializované číslo *SSSR na strojke*, č. 12/1935.

a další. Tuto akci poněkud narušil incident v Košicích, při kterém byli někteří ze sovětských sportovců zatčeni pro účast na nepovolené demonstraci a vyhoštění ze země.²⁸

Vedle sportovní prevence sovětský stát deklaroval dostupnou (bezplatnou) zdravotní péči pro každého. K tomu samozřejmě patřilo i představení vzorových sovětských nemocnic a zdravotních ústavů. Sovětské zdravotnictví tak bylo kladně hodnoceno v mnoha oblastech i ze strany západních nelevicových odborníků.²⁹ Kromě toho byl kladen důraz na osvětu a tudíž prevenci mezi obyvatelstvem. Zejména „zaostalé“ národnostní menšiny byly v tomto schématu velmi vhodným cílem.³⁰

Osvobození jedince

Stavěl-li by konstrukt sovětské utopie výhradně na kontrole a disciplinaci jedince, pravděpodobně by, i přes snahy vybudovat progresivní typ společnosti, tolik příznivců nezískal. Jedním ze základních motivů sovětské propagandy tak bylo zdůrazňování „Země sovětů“ jako systému přinášejícího skutečné osvobození jedince. K tomu patřila na jedné straně propagace genderové i národnostní emancipace a zrovnoprávnění porobených tříd, na straně druhé pak vyzdvihování sovětského systému jako skutečné vlády lidu (i přes pro mnohé zřejmou existenci stranické oligarchie). Největší kampaň v tomto směru stalinský režim rozpoutal v roce 1936 v souvislosti s novou sovětskou ústavou.³¹ V ní byla vedle práva na svobodu slova a shromažďování (článek 125) či nedotknutelnost jedince (čl. 127) zakotvena následující témata – právo na vzdělání (čl. 121), rovnoprávnost ženy, ze které vyplývala i péče státu o děti a mládež (čl. 122), nebo rovnoprávnost občanů bez ohledu na rasu či národnost (čl. 123).³²

Klíčovým tématem v této oblasti byla emancipace žen. Ačkoliv ženské emancipační hnutí vzniklo na Západě, sovětská propaganda si toto téma doslova přivlastnila. Ve zjednodušené podobě jej představovala dualizmem západní žena – život v bídě, sovětská žena – život v materiálním i duševním blahobytu.³³ Vedle občanských práv (právo na ochranu zájmů ženy a dítěte, mateřskou dovolenou aj.), která byla šířena a zdůrazňována zvláště mezi neruskými národy Sovětského svazu, kladla důraz na rovnoprávnost muže a ženy, zejména co se týká profesního života či zájmů. Sovětská žena tak byla často zobrazována v poněkud netradičních rolích a oslavovány byly zejména průkopnice ženské angažovanosti v určitých oborech lidské činnosti. Deklarovaná emancipace žen se týkala mnoha oblastí sovětského života. Zahraniční návštěvníci SSSR komentovali především vyšší počet žen zapojených do pracovního procesu, zejména na těch místech, kde se s nimi měli možnost běžně setkat – řidičky městské dopravy, průvodkyně, dělnice v průmyslu, vysoké státní úřednice. Pozitivně byl vnímán také vysoký počet vysokoškolsky vzdělaných žen. Vedle toho zaujímaly též ženy působící v oblastech vyhrazených ve středoevropském prostoru donedávna až na výjimky pouze mužům. Vedle rekordmanky v průmyslové výrobě či v orbě tak propaganda představovala například i armádní důstojnice, pilotky či sovětské parašutistky.³⁴

²⁸ Srov. Sedláček, Jiří – Vávra, Josef: *Pro zemi milovanou – Z bojů o československo-sovětské přátelství*. Praha 1960, s. 212 a násl. *Svět Sovětů* vedle toho zaznamenal například značně naivisticky vedenou besedu se sovětskými fotbalisty v Praze, týkající se mj. i GTO – srov. *Svět Sovětů*, r. 5, č. 9/1936, s. 15.

²⁹ Srov. Zajíček, Břetislav: *Lékař se dívá na SSSR*. Brno 1937, s. 81–96; k tématu dále *Svět Sovětů*, r. 2, č. 8/1932–1933, s. 8–9.

³⁰ *SSSR na strojke*, č. 9 a 11/1932.

³¹ Vrbenský, Bohumil (ed.): *Nejdemokratičtější ústava na světě*. Praha, 1936, s. 2–7; *SSSR na strojke*, č. 9–12/1937; reflexe u nás srv. např. *Svět Sovětů*, r. 5, č. 12/1936, s. 5; tamtéž, r. 5, č. 11/1936, s. 13.

³² Vrbenský, Bohumil (ed.): *Nejdemokratičtější ústava na světě*. Praha, 1936, s. 25–28.

³³ *SSSR na strojke*, č. 6/1935; *Svět Sovětů*, r. 2/1932–1933, č. 5, s. 3–4, 8–9; tamtéž, r. 3, č. 4/1934, s. 1–9.

³⁴ *SSSR na strojke*, č. 9–12/1937, č. 12/1935. Srov. např. Štern, Evžen: *Kam spěje SSSR*, s. 50–51; Zajíček, Břetislav: *Lékař se dívá na SSSR*. Praha, 1937, s. 97–106.

S emancipací ženy úzce souvisel kult dítěte a mládí. Ten se projevoval zobrazováním dětí jako budoucí naděje sovětského zřízení, tedy jako skupiny, do které byla vkládána veškerá dostupná péče bez ohledu na jejich původ či národnost. Jistým idealizovaným typem byl obraz poslušného a pilného dítěte – pionýra, jehož vzorem byli sovětské hrdinové a jeho cílem bylo stát se jedním z nich. Sovětský pionýr vyznával hodnoty sovětské společnosti a předával je i svému okolí, ať již se jednalo o rodinu nebo například o zahraniční vrstevníky.³⁵

Posledním „emancipačním“ tématem bylo osvobození národů SSSR. V mnoha aspektech mělo jeho zpracování tendence ke značnému schematismu. Základním modelem byl střet, nebo ještě častěji spíše bezbolestné nahrazení tradičního, národního nebo etnického novým sovětským způsobem života. Sovětskou ideologii nezajímalo, zda cílová národnostní skupina sídlila ve stanu, jurtě či dřevěné chatrči, stejně tak byla podružná náboženství, popřípadě tradiční zvyky. Sovětská civilizace znamenala v těchto místech likvidaci tradičních hodnot v každodenním životě a jejich nahrazení hodnotami moderními. Do popředí se dostávala emancipace ženy (práce, zákonodárství), technické inovace zejména v zemědělství (jakýmsi symbolem tohoto procesu byl příslušník daného etnika na sovětském traktoru), šíření zdravotní péče, péče o dítě a osvěty, likvidace negramotnosti u mladých i starších ročníků.³⁶ Znakem modernizace bylo nahrazení tradičního oděvu oblečením evropského stylu (přesněji řečeno stylu evropské části Ruska), v jiném případě alespoň zdůraznění vlivu pokroku na změnu životního stylu (rozšiřování knih, novin, gramofonů aj.). Nositeli pokroku se po průkopnicích z řad sovětské moci stávaly vesměs místní prověřené kádry, popřípadě mladé elity, vychované již sovětskými institucemi. Následovalo zapojení etnika do celkového plánu sovětské výroby. Plán byl ostatně plněn i v odlehlých oblastech SSSR alespoň exploatací místních zdrojů.³⁷

Původní vize sovětského zřízení počítaly s racionálně řízenou společností, kde by lidský jedinec obýval prostor přesně odpovídající jeho potřebám a byl by na principech egalitarismu a kolektivismu do této společnosti začleněn. Pomyslným vrcholem tohoto trendu byla uvažovaná redukce člověka na číslo karikovaná v jedné z prvních kritik sovětské utopie, Zamjatinově antiutopickém (či lépe dystopickém) románu *My*. Představiteli myšlenek extrémního kolektivismu byli v počátcích sovětského státu někteří členové hnutí *Proletkult*, jako byl například výše uvedený Alexej Gastěv.³⁸ V tomto případě se jednalo o extrémní případ potlačení jedince vzhledem ke kolektivu, představující ovšem jen jeden ze směrů, kterými se úvahy o budoucím uspořádání sovětské společnosti ubíraly. Kolektivistické pokusy uspořádání společnosti pokračovaly i v dalších oblastech, jako byly například projekty sovětského kolektivního bydlení či projekt „domu – komuny“ v sovětské architektuře.³⁹

S vývojem na sovětském kulturním poli, zejména v souvislosti s tzv. kampaní proti formalizmu, docházelo k ústupu těchto kolektivistických vizí i v rámci sovětské propagandy. Nahrazuje je paradoxně důraz na individualismus reprezentovaný jednak zmíněným stachanovským hnutím a tedy vyčleněním hrdiny z dříve anonymního kolektivu, případně důrazem na růst životních standardů sovětského obyvatelstva. Obraz sovětské utopie se tak v průběhu třicátých let značně vzdálil kolektivistickým zamjatinovským (či pozdějším orwellovským) anti-utopiím. Nastupuje obraz sovětského pracujícího, kterému je i díky jeho

³⁵ *SSSR na strojke*, č. 6/1935, č. 8/1937.

³⁶ *USSR im Bau*, č. 10/1931, věnované Tadžikistánu, č. 10/1933, věnované Turkmenistánu, č. 11/1933, věnované Burjato-mongolské ASSR, č. 9/1936, věnované Čuvašské ASSR, č. 3/1938, věnované Kirgizské SSR.

³⁷ *SSSR na strojke*, č. 9/1932, věnované Ojrotům, součástí je i reportáž s názvem „Kochajeva se vydává na cestu“ popisující opuštění tradičních hodnot u mladé ženy z této menšiny a její přerod v sovětského člověka (viz s. 24–31), dále číslo 11 z téhož ročníku věnované Jakutsku, č. 12/1934, věnované menšinám na ostrově Sachalin. K národnostem SSSR též *Svět Sovětů*, r. 2, č. 4/1932–1933, s. 3–6, či č. 10–11/1932–1933, s. 8–10.

³⁸ Srov. Drozda, Miroslav: *Energie proti Entropii*, in: Zamjatin, Jevgenij: *My*. Praha 1989, s. 21–22.

³⁹ Srov. Teige, Karel: *Sovětská architektura*. Praha 1936, s. 29–30.

extrémním pracovním výkonům sovětský režim schopen zajistit seberealizaci, rodinné štěstí a určitý materiální blahobyt. Porovnání této konstrukce s realitou bylo pak zejména v případě ekonomických a politických imigrantů do SSSR, kteří byli i přes tíživou situaci ve výchozí zemi zvyklí na vyšší životní standard, zdrojem četných sociálních konfliktů.⁴⁰

S tímto vývojem ostatně souvisí i proces postupného členění společnosti, kdy dřívější ideu egalitářství nahradil pozvolný vznik nových elit. K tomuto procesu patřil i vývoj v Rudé armádě, kde byly v roce 1935 obnoveny tradiční armádní hodnosti.⁴¹ Nejkřiklavějším případem však byl růst moci i materiální úrovně sovětských politických špiček – stranické „věrchušky“, jehož pomyslným vrcholem byl stalinský kult osobnosti.

Modernizace, pokrok – koncept dobytí a podmanění

Důraz na modernizaci a pokrok vyplývající z deklarovaného budování nového typu společnosti byl úzce propojen zejména s kultem techniky,⁴² za ním pak následovala představa úplného poznání, podmanění a dobytí přírody. Vnějšími projevy sovětského utopismu byly snahy o uskutečnění „nerealizovatelného“, jako byly například gigantické stavební projekty, plány agrarizace stepí a jiné vize. Nic se tehdy alespoň z hlediska propagandy nezdálo nemožné, každý problém byl překonatelný. Ačkoliv se celou řadu projektů povedlo alespoň částečně realizovat, mnoho jiných zůstalo ve stadiu pouhé vize. To ale v mnoha případech nebránilo jejich propagandistickému využití alespoň ve formě příslibu budoucího.

Dobývání přírody souvisí úzce s vnitřní kolonizací SSSR, kdy sovětský režim pokračoval v historickém trendu nastoupeném již za carského Ruska, tedy nikoliv expanze do zahraničí, ale do vlastního vnitrozemí. S tím souvisela pragmatická otázka hledání a exploatace přírodních zdrojů, ale i pokusy kolonizovat nehostinné oblasti, ve kterých bylo dosud trvalé osídlení nemyslitelné. Vzorem v tomto směru bylo město Chibinogorsk (od r. 1934 Kirovsk) v Murmanské oblasti, pyšníci se již ve třicátých letech nejseverněji položenými botanickými zahradami v SSSR. Stejně jako polární oblasti se sovětský režim pokoušel kolonizovat středoasijské stepi a pouště či oblasti věčného sněhu a ledu. Většina těchto projektů měla demonstrovat lidský i materiální potenciál, kterým Sovětský svaz disponoval. S těmito osídlovacími akcemi (a výše zmíněné československé Interhelpo bylo jednou z nich) souvisel i trend objevování nových rostlin a plodin a jejich možné využití z hlediska jednotlivých průmyslových odvětví Sovětského svazu.⁴³

Doplněním obrazu podmanění přírody jsou pak utopie v oblasti biologie. V Sovětském svazu se sice neobjevily snahy zneužít eugeniku při vytváření nové společnosti, ale představy o možnostech neomezeného přetváření přírody ve prospěch lidstva se projeví zejména v oblasti šlechtitelství rostlin. Tam vedly k prosazování absurdních konstrukcí, jako byl například pověstný lysenkismus (podle T. D. Lysenka, nekompromisního průkopníka lamarckismu, tedy teorie dědičnosti získaných vloh), který vedl k likvidaci do té doby progresivní sovětské genetiky. Dalším příkladem byly pavědecké teorie O. B. Lepešinské dokazující možnost vzniku buněk z nebuněčné hmoty. Je otázkou, předcházela-li těmto koncepcím jakási utopická vize, nebo jednalo-li se již od počátku o čistý a promyšlený podvod.⁴⁴

⁴⁰ Žuravljev, Sergej: „Maljeňkije ljudi“ i „bolšaja istorija“. *Inostrancy moskovskogo Elektrozavoda v sovetkom obščestve 1920ch–1930ch* gg. Moskva 2000, s. 178–236.

⁴¹ Srov. Fidler, Jiří: *Za víru, vládcu a vlast. Ruští a sovětské maršálové*. Brno 2005, s. 14.

⁴² Srov. *Svět Sovětů*, r. 2, č. 10–11/1932–1933, s. 6.

⁴³ K Chibinogorsku/Kirovsku srov. *SSSR na strojke*, č. 11/1934; k plodinám *SSSR na strojke*, č. 5/1933.

⁴⁴ *SSSR na strojke*, č. 6/1934. K Lysenkovi a Lepešinské a jejich úloze v sovětské vědě viz Soyfer, Valerij Nikolajevič: *Rudá biologie*. Brno 2005.

S podmaněním přírody souvisel i fenomén, který by se dal nazvat „sovětský člověk ve všech živlech“. Typem hrdiny v této oblasti byl vědec či průzkumník překonávající na vlastní kůži nesnáze a nástrahy prostředí. Sem je nutné zařadit sovětské polárníky, kteří v extrémních podmínkách často nasazovali své životy. Jejich příběh obsahoval akci a zachovával si určitý nádech romantiky a dobrodružství.⁴⁵ Byli tak pro sovětskou propagandu daleko přitažlivější než „tradiční“ vědci uzavření v experimentálních centrech. Do stejné kategorie by se pak dali ještě zařadit lidé překonávající různé výškové, hloubkové či dálkové extrémy, ať již s cepínem v ruce, v podmořském skafandru, stratosférickém balonu, automobilu nebo letadle.⁴⁶ Právě sovětské letectví bylo často využívaným nástrojem sovětské propagandy, a to jak v oblasti leteckých rekordů (například dálkové lety Valerije Čkalova), tak při vlastním využívání letadel jako komplexních prostředků propagandy, jako v případě obřího osmimotorového letadla *Maxim Gorkij*, poprvé použitého v roce 1934.⁴⁷

Jednotlivé více či méně reálné projekty se obrazem sovětské utopie i v očích československé meziválečné veřejnosti prolínají jako červená nit. Uskutečněné i neuskutečněné projekty byly často začleněny do stávající utopické konstrukce Sovětského svazu. Jejich symbolem se stal nikdy nerealizovaný Palác sovětů. Ten se měl stát v blízké budoucnosti největší stavbou sovětské monumentální architektury. Podle plánů měla samotná budova měřit 415 metrů a na jejím vrcholu měla být umístěna Leninova socha o výšce 80 metrů. Největší sjezdový sál pro 20 000 osob měl být vysoký 100 metrů. V celé obří budově by mohlo být podle propočtů ubytováno na 26 000 lidí najednou. Na soutěžních projektech obří stavby se podíleli architekti světových jmen, jako například Francouzi Le Corbusier a Perrier, Němci Mendelsohn, Groppius, Pelzig a Američané Lamb, Urban a Hamilton.⁴⁸ Definitivní vítězný náčrt z roku 1934 byl dílem V. A. Ščuka, V. G. Gelfreicha a B. M. Jovana. Podle K. Teigeho znamenal definitivní vítězství akademizmu nad avantgardou v sovětské architektuře. Gigantická stavba se ovšem nakonec neuskutečnila, nicméně projekt zůstal do druhé světové války živý jako obraz budoucích sovětských plánů.⁴⁹

Závěr

Tato studie rozebírá některá témata, kterými se snažila sovětská propaganda představovat SSSR zahraniční veřejnosti. Oproti minulosti i dobovým krizovým jevům ve světě postavil agitprop idealizovanou vizi sovětské reality operující s pojmy práce, zdraví, osvobození jedince, modernizace a pokroku. Tato témata se objevovala v sovětských propagandistických periodikách a zároveň se odrážela v domácím sympatizujícím tisku, kterým byla v mnoha případech nekriticky přebírána. V mnoha případech také docházelo k deformacím původního významu informace. Zkoumané tematické okruhy jsou zajímavé především proto, že rezonovaly v diskuzích mezi odpůrci a sympatizanty Sovětského svazu po celá třicátá léta (a v některých případech i po celé meziválečné období). Tato témata

⁴⁵ *SSSR na strojke*, č. 10/1934; *Svět Sovětů*, r. 2, č. 2/1932–1933, s. 13.

⁴⁶ *SSSR na strojke*, č. 2/1934, s podtitulem *Pověst o třech bolševických vítězstvích* věnované úspěchům sovětského člověka pod vodou, na souši či ve vzduchu – jednalo se o tzv. Expedici podvodních prací zvláštního určení (EPRON), automobilovou expedici skrze poušť Kara-Kum, dobytí Stalinova štítu (pik Stalina, později pik Komunizma, nyní pik Ismail Samani), nejvyššího vrcholu SSSR, a rekordní let stratosférickým balonem „SSSR“.

⁴⁷ Viz Včelička, Géza: *Dvě města na světě*. Praha 1935, s. 87–94; další agitační stroje viz *Svět Sovětů*, r. 2, č. 10–11/1932–1933, s. 4.

⁴⁸ Nelson, J. N., (ed.): *Moscow, past, present, future*. Moskva 1934, s. 144.

⁴⁹ K definici projektu viz Teige, Karel: *Sovětská architektura*, in: Nejedlý, Zdeněk: *SSSR – monografie. Sovětský svaz – umění*. Praha 1935–1936, s. 239, 283–288; srov. např. *SSSR na strojke*, č. 9–12/1937; *Svět sovětů*, r. 2, č. 9/1932–1933, s. 5.

sovětské propagandy představovala Sovětský svaz jako progresivní společnost v tom nejlepším světle a často vedla díky informační bariéře k jeho nekritickému obdivu.

Jan Lomíček

Obrazová příloha

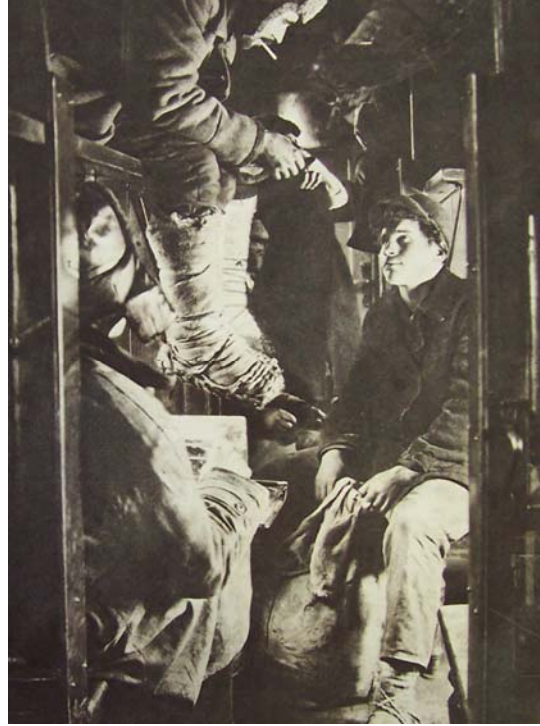

Fotografie Maxima Gorkého mezi chovanci pracovní komuny OGPU v Bolševu uveřejněná na přebalu publikace *SSSR – umění – Sovětská literatura* jako snímek z návštěvy M. Gorkého u moskevských dělníků.

Jedna z fotografií publikovaných v časopisu *SSSR na strojce* (fotomontáž S. Fridljanda, č. 6/1935) a její originál (Moynahan, Brian: *Rusko 20. století*. Praha 1995, s. 148).

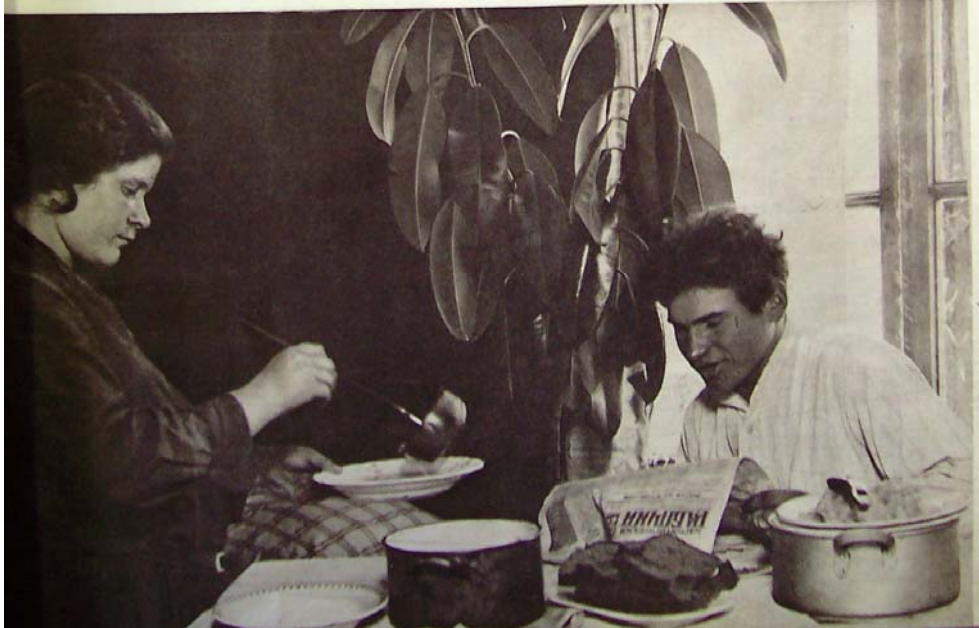
В связи с тем, что
 от введения
 Ветеринар-Эксперт
 Калмыкия
 Якутия
 Этот пункт так в России и не
 отсутствует с тем, чтобы и
 отсутствием работы с ре-
 1930 и 1931 года
 30 мая 1931 г. Д. Б. Зинин

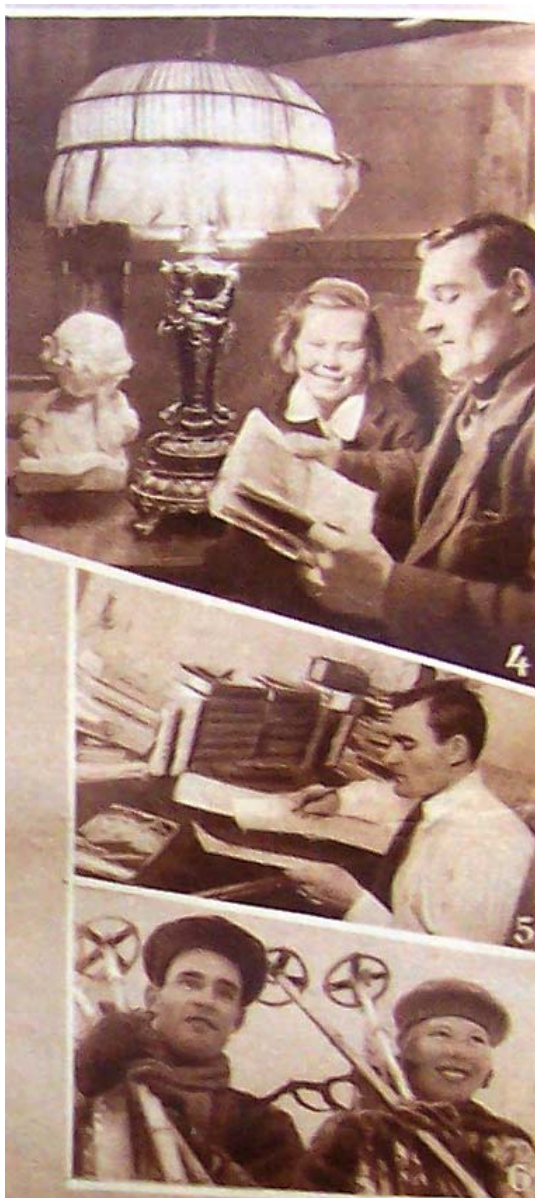
Виктор Калмыков живет уже в бараке. В свободное время молодые рабочие собираются для беседы и отдыха.

Их комната многим отличается от палатки, в которой Калмыков начал свою магнитогорскую жизнь. Ежета стала неотъемлемым спутником Калмыкова. Протя после работы домой, он читает «Магнитогорский Рабочий». Иногда он сам пишет рабочие статьи в эту газету или в другую многотиражку «Кокшине».

Fotografický cyklus Maxe Alperta personifikující výstavbu Sovětského svazu do osoby Viktora Kalmykova. Sleduje profesní i sociální vzestup tohoto negramotného mladíka příjíždějícího z primitivních vesnických podmínek do Magnitogorska na stavbu hutního centra Magnitostroj v kvalifikovaného dělníka, který získává vlastní byt, zakládá rodinu a vedle práce má prostor i pro volnočasové aktivity (*SSSR na strojke*, č. 1/1932).

Obdobný propagandistický postup byl zvolen v článku věnovaném stachanovci Pavlu Kiselevovi (*Svět Sovětů*, r. 5, č. 2/1936, s. 16).

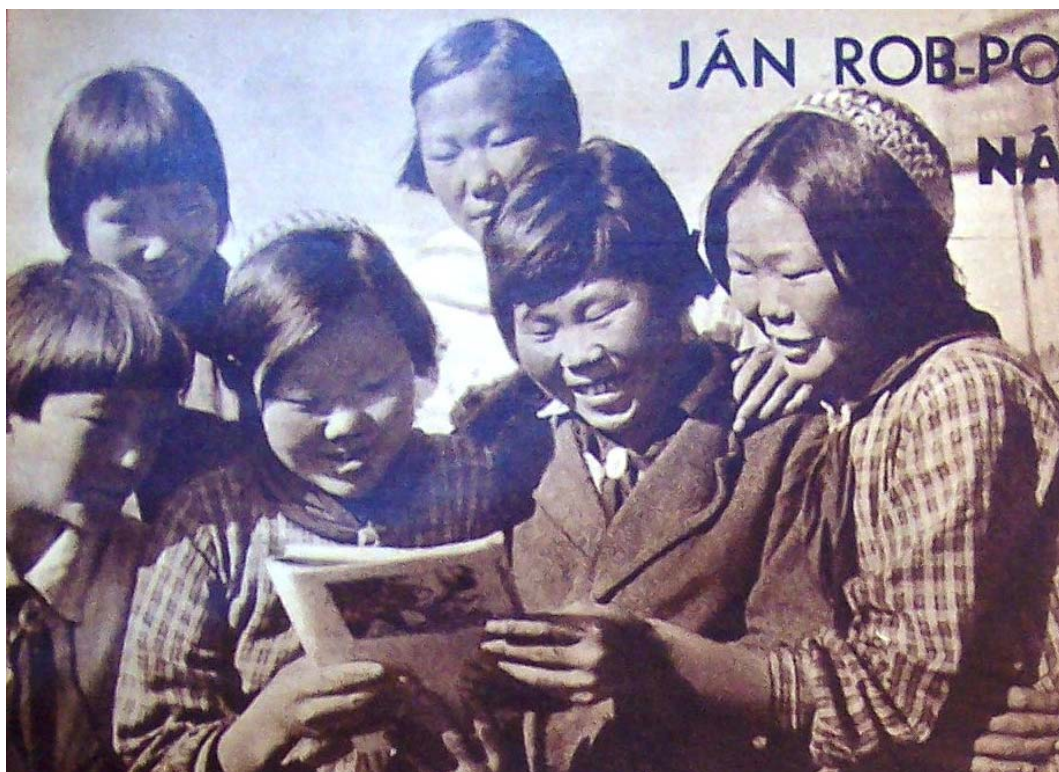
Paša Angelina. 22letá traktoristka z donských polí.

Rekordmanka v mechanizované orbě Paša Angelina (*Svět Sovětů*, r. 5, č. 3/1936, s. 9) a údernice moskevského Metrostroje Sonja Kenja na fotografii s popiskou „Komsomolka Kenja, dělnice moskevského Metra, radí se s kamarády o nejlepší organizaci práce.“ (*Svět Sovětů*, r. 5, č. 3/1936, s. 1). Vrchní požární inspektorka Anja Dimitrijova jako příklad úspěšné emancipace žen (*Svět Sovětů*, r. 5, č. 7/1936, s. 16).

Národy SSSR, v jurtě kolchoznice Kokonbajejové (*SSSR na strojce*, č. 3/1938).

Děti z původně nomádkého kmene Svenki dostávají za odměnu nové knihy. Podle popisky k fotografii tento malý severský kmen za carské vlády vymíral a teprve sovětská moc mu dala možnost svobodného rozvoje a kulturního růstu (*Svět Sovětů*, r. 5, č. 11/1936, s. 7).

Utopický projekt Paláce Sovětů (*SSSR na strojke*, č. 9–12/1937).

Vesnická organizace KSČ Malšovice¹

Úvod

Převážně zemědělská obec Malšovice se nachází 6 km jihozápadně od města Děčína, na levém břehu řeky Labe. V roce 1946 zde došlo k vysídlení původního německého obyvatelstva. Noví dosídlenci pocházeli zejména z oblasti Českomoravské vrchoviny, kde byli někteří z nich zapojeni v odboji. Právě z nich se rekrutovali první členové KSČ, která zde byla založena až na podzim roku 1945.

Archivní dokumenty z činnosti vesnických organizací (VO) KSČ jsou dosud badatelsky opomíjeným pramenem, přitom však blíže umožňuje poznat nejen historii příslušné obce, ale i místní poměry společenské nebo hospodářské. Velmi dobře zprostředkovávají pohled na stranou řízenou činnost místních národních výborů (MNV) a všech složek Národní fronty (NF).

Podle dosavadních zkušeností Státního okresního archivu v Děčíně se většina archiválií z produkce nejnižších článků KSČ dochovala jen díky náhodě nebo nedůslednosti – jako součást fondů jednotlivých národních výborů a vyčleněna byla až při jejich pořádání. Toto je i případ fondu KSČ – vesnická organizace Malšovice 1945-1984 (NAD 1616), který byl původně vmanipulován ve fondu MNV Malšovice 1945-1990 (NAD 1063).

Archiválií z činnosti VO KSČ se do dnešních dnů zpravidla nedochovalo mnoho. Důvodů je víc – kupř. poměrně přísná *Směrnice pro skartaci (vyřazování) písemností krajských a okresních výborů a základních organizací KSČ z roku 1967*, svévolné, často politicky motivované skartace na sklonku šedesátých a počátku sedmdesátých let nebo chaotická likvidace mnoha organizací v průběhu roku 1990. Materiály VO KSČ Malšovice, zachycující organizaci v období 1945-1984, byly dochovány díky náhodě. Neproběhla u nich skartace podle výše uvedené směrnice, neboť, patrně při rekonstrukci vlastního sídla, byly přimanipulovány ke starším písemnostem MNV Malšovice. Bezpečně ukryta, v politicky méně významném fondu, přečkala většina spisů VO KSČ Malšovice i období divokých skartací.

Dochované písemnosti vesnických organizací KSČ neposkytují jen pohled na fungování nejnižších článků komunistické organizace. Vypovídají mnoho o podstatě totalitního režimu a jeho působení na jednotlivce. Na zemědělském Malšovicku neproběhly při kolektivizaci žádné výraznější problémy – noví dosídlenci se státem přidělených hospodářství pochopitelně vzdávali snadněji než vnitrozemští rolníci, často dědicové gruntu v několikaté generaci. Sociálně-ekonomická struktura sledovaného území byla válkou

¹ Tento text vznikl v souvislosti se zpracováním fondu KSČ – vesnická organizace Malšovice 1945-1984, částečně vychází z úvodu k inventáři tohoto fondu. Při jeho tvorbě jsem využil především archiválie uložené ve fondu, z dalších pramenů pak rukopisné vzpomínky Františka Nedělky (*Jak jsme začínali. Vzpomínky*. Rukopis, Malšovice 1978-1993), obecní kroniku Malšovic vedenou od roku 1976 a školní kroniku obce Javory (1945-1975). Dále je nutno uvést dobové publikace vydané komunistickou stranou: *K některým otázkám kultury osobnosti a jeho projevům v Komunistické straně Československa*. Ústí nad Labem 1963; *Pokyny a rady pro funkcionáře základních organizací k výměně členských legitimací KSČ*. Praha 1955; *Poučení z krizového vývoje ve straně v okrese Děčín 1968-69*. Děčín 1970; VIII. Okresní konference Komunistické strany Československa. Děčín 11. – 12. 4. 1953. Děčín 1953; IX. okresní konference KSČ v Děčíně, kraj Ústí nad Labem, ve dnech 20. a 21. března 1954. Děčín 1954. Z odborné literatury jsem čerpal především z těchto prací: Bauer, Michal: *Ideologie a paměť*. Jinočany 2003; Balík, Stanislav – Holzer, Jan – Šedo, Jakub: Komunistická strana Československa, in: Malíř, Jiří, Marek, Pavel a kol.: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*, II. díl: období 1938-2004. Brno 2005; Kaplan, Karel: *Majetkové zdroje KSČ v letech 1945-1952*. Praha 1993; Slavičková, Hana: *Malšovicko. Dějiny sedmi vsí na okraji Českého středohoří*. Malšovice 2006. Ke způsobu pořádání materiálů KSČ viz Metodický pokyn pro inventární zpracování fondů KSČ ve státním oblastním archivu v Plzni č. j. SOAP/00-2073/05-01.

a vysídlením původního obyvatelstva značně rozrušena. Téměř zmizel spolkový život, místní prosperita i patriotismus.

Struktura

Komunistická strana Československa (KSČ) nebyla od roku 1945 budována jako tradiční politická organizace, která by respektovala pravidla parlamentní demokracie. Tím se zásadně lišila od ostatních stran sdružených v Národní frontě. Výstavbou strany masového charakteru, která žádala početný aparát a nákladnou organizaci, postupovalo komunistické vedení cílevědomě k převzetí moci ve státě. Tomu podřídilo od poloviny roku 1947 svoji veškerou činnost. Zatímco nekomunistické strany jen s velkými potížemi udržovaly svůj aparát ve stejném rozsahu jako před volbami v roce 1946, komunisté, vítězové voleb, jej dále rozšiřovali. Organizační struktura nerespektovala územní členění státu založeného tehdy ještě na zemském principu. Členění strany na krajské úrovni se většinou krylo až s poválečnou strukturou krajů. Tento systém se ukázal jako velmi efektivní a nemalou měrou přispěl k vítězství KSČ ve volbách.

Ve své činnosti se strana řídila organizačními řády a od roku 1954 stanovami. Podle nich byl nejvyšším řídicím orgánem sjezd KSČ, resp. ústřední výbor (ÚV), volený na pravidelných sjezdech, které se konaly jednou za čtyři roky. V období mezi sjezdy představoval nejvyšší orgán strany ÚV, který se staral o stranickou politiku, kontroloval hospodaření se stranickým majetkem a schvaloval členy pro politické funkce v ústředním měřítku i krajích.

Krajskou organizaci tvořily všechny okresní organizace v hranicích kraje. Nejvyšším orgánem byla v tomto případě krajská konference, kterou svolával krajský výbor (KV) nejméně jednou za dva roky a účastnili se jí delegáti zvolení na okresních konferencích.

Okresní organizaci tvořily základní organizace (závodní, místní, vesnické, atd.) v hranicích okresu. Její nejvyšší orgán představovala okresní konference svolávaná okresním výborem (OV) jednou ročně (podle stanov z roku 1962 jednou za dva roky a od roku 1971 pak jednou za dvě až tři léta).

Základní organizace (ZO) se dělily na organizace závodní a místní, které byly zakládány podle směrnic ÚV kupř. v závodech, dopravních i obchodních organizacích, na státních statcích, ve strojních a traktorových stanicích, v jednotných zemědělských družstvech, úřadech, školách, institucích, v jednotkách ozbrojených sil, na vesnicích a ve městech, avšak pouze za předpokladu přítomnosti minimálně tří straníků (podle organizačního řádu z roku 1949) respektive pěti (stanovy 1962). Větší místní organizace se ještě dělily na dílčí jednotky a ty pak následně na tzv. „desítky“ či „stranické skupiny“ o počtu 5 až 19 členů. V jejich čele stál funkcionář označovaný jako „desítkový důvěrník“, „desítkář“, později „vedoucí stranické skupiny“. Členové desítky byli svým vedoucím soustavně sledováni – jeho povinností bylo podávat hlášení o jejich schopnostech, zájmech, chování, plnění stranických povinností a případné prohřešky proti disciplíně oznamovat kádrové komisi. Zároveň také nesl odpovědnost za účast „své“ desítky na schůzích. Na Malšovicku volila členská schůze základních organizací předsedu a výbor vesnické organizace. Ten zpravidla tvořili předseda VO, vedoucí desítkářů a kulturní referent.

Činnost vesnické organizace

Každou nově vytvořenou organizaci musel potvrdit okresní výbor. Nejvyšší orgán základní organizace představovala členská schůze, která se měla svolávat nejméně jednou měsíčně. Na ustavující či výroční schůzi se volil výbor (7-10 členů) a jeho předseda. Členové výboru dozírali na evidenci, stranickou administrativu a dodržování směrnic ÚV

KSČ. Dále zajišťoval plnění usnesení členských schůzí a řídil veškerou práci stranické organizace v době mezi členskými schůzemi.

Přijímání nových straníků, zpočátku pouze jako kandidátů, schvalovala členská schůze a potvrzoval OV. Kandidát dostal lhůtu zpravidla dvou let, během níž strana bedlivě sledovala jeho chování. Po jejím uplynutí doporučoval výbor kandidátovi, aby si podal přihlášku do strany, nebo členské schůzi jeho vyloučení, v lepším případě prodloužení kandidátské lhůty. Přijetí nového člena schvalovala členská schůze a potvrzoval OV. Stejný postup byl uplatňován též při vyloučení nebo vyškrtnutí. K evidenci členů a kandidátů využívala základní organizace kartotéku, která obsahovala karty jednotlivých straníků. Ve vesnické organizaci pak byly v kartotéce také karty členů závodních organizací a dělila se na následující části:

- 1) členové a kandidáti
- 2) registrovaní členové a kandidáti
- 3) archivní část kartotéky

Kartotéku vedl předseda organizace a přístup do ní měli povoleni členové výboru a funkcionáři vyšších stranických orgánů. Předseda odpovídal i za její bezpečné uložení, ochranu před ztrátou či poškozením. Karta registrovaného člena byla zařazována do kartotéky se souhlasem jeho základní organizace bez doporučení OV. Registrační karta se pak zařazovala do archivní části kartotéky, kde zůstávala i v případě přestěhování člena do nové VO.

U názvů nižších organizací KSČ docházelo často k záměnám a zmatkům v pojmenování jednotlivých složek. Stranická byrokracie například zaměňovala základní a závodní organizace, podobně označovala vesnické organizace (VO) jako organizace venkovské. Konkrétně v Malšovicích je místní stranická organizace paralelně nazývána jako „*Místní organizace KSČ Malšovice*“ i jako „*Vesnická organizace KSČ Malšovice*“.

O samotném založení KSČ v Malšovicích se nezachovaly žádné písemné prameny, ale jisté je, že se tak stalo nejpozději na podzim roku 1945.

V první polovině následujícího roku se konaly parlamentní volby, které komunisté v českých zemích se ziskem 40,2 % všech platných hlasů vyhráli. I v obci Malšovice zvítězila KSČ se ziskem 127 hlasů, následovaná ČSL se 17, ČSNS s 12 a ČSSD s 8 hlasy. Všichni voliči (dohromady 164 osob) hlasovali pro jednotnou kandidátku NF, bílý lístek nebyl odevzdán žádný. V českém pohraničí však měla strana velmi silné pozice i před volbami do národního shromáždění, především díky dobře zvládnuté propagandě a také masivní podpoře ze strany nových osídlenců.

V Malšovicích, podobně jako v mnoha dalších pohraničních obcích, drželi moc v rukou členové nebo sympatizanti KSČ už od poloviny roku 1945. Komunistický převrat o tři léta později proto v obci neproběhl nijak dramaticky – stejně jako jinde byl na MNV ustaven akční výbor NF, „*vzešlý z vůle lidu jako pevná hráz proti záměrnému nástupu živlů, jež se lidu zpronevěřily*“, který okamžitě rozpustil již beztak skomírající místní organizaci Československé strany lidové (ČSL), aby vzápětí začal postihovat i všechny nekomunisticky smýšlející jednotlivce. Po únoru vzrostl ještě víc vliv zdejší organizace KSČ, jež se nyní otevřeně stala iniciátorkou všech politických rozhodnutí v obci. Plénum a rada MNV tak po dlouhou dobu plnily funkci pouhých pasivních realizátorů stranické linie.

Kompetenční působnost VO KSČ Malšovice se vyvíjela v závislosti na integraci okolních obcí. Postup pro připojování okolních organizací byl následující: členská schůze VO KSČ Malšovice schvalovala sloučení se sousední organizací, kde se namísto samostatné vesnické organizace ustavila organizace dílčí. Roku 1960 byla vytvořena dílčí stranická

organizace v Choraticích (tzv. Staré Choratice), o rok později pak ve Staré Bohyni nebo v roce 1964 v Javorech. Pod působnost VO KSČ Malšovice patřily dále ještě stranické skupiny v MNV a JZD. Samostatné stranické skupiny (např. v Javorech) v okolních družstvech byly při jejich slučování začleněny do společné stranické skupiny v JZD Malšovice.

Integrace obcí na Malšovicku

Obec	Osada obce Malšovice
Borek	od 26. 11. 1971
Hliněná	od 1. 7. 1960
Choratice (pouze část – tzv. Staré Choratice)	od 1. 7. 1960
Javory	od 1. 1. 1964
Stará Bohyně	od 1. 7. 1960

KSČ se podílela na činnosti všech obecních složek NF – Jednotného svazu českých zemědělců (JSČZ), Sokola, Československého svazu mládeže (ČSM) a Českého svazu žen (ČSŽ). Největší vliv měla strana na činnost MNV, kde doslova „řídila práci rady, neboť přímo v jeho výboru stál předseda, který direktivy a usnesení strany přenášel do rady a pléna MNV“, čímž byla „vedoucí úloha KSČ na tomto úseku zaručena“. V praxi to vypadalo i tak, že když nebyla organizace s prací národního výboru spokojena, navrhovala změny v jeho složení, které projednávala a schvalovala členská schůze po konzultaci s OV KSČ a okresním národním výborem (ONV). Kupříkladu na jaře roku 1950 trvali zástupci okresu na tom, aby ve čtrnáctičlenném MNV zasedly také tři ženy a tři zástupci ČSM. Tehdejší předseda národního výboru pak svou práci na členské schůzi obhajoval a po „řádne kritice i sebekritice vyšlo usnesení, že mu tato funkce bude ponechána“, což schůze jednohlasně schválila. Před řádnými obecními volbami VO KSČ schvalovala jak kandidátku do MNV, tak i složení volební komise.² Samotná forma komunikace s ostatními složkami NF v obci svědčí už od roku 1948 o zjevné nadřazenosti – VO KSČ udílela MNV příkazy, o čem má plénum jednat. Zdvojování úřadů a rozdělování autority patřilo k dalšímu z charakteristických rysů totalitního režimu. Tento stav podlamoval aktivitu obce a byl jedním z důvodů úpadku samostatné činnosti funkcionářů. Po roce 1960, kdy ÚV KSČ schválil zvýšení pravomocí národních výborů a zejména jejich komisí, fungoval oficiálně tajemník MNV jako prodloužená ruka stranické organizace. V únoru 1960 byl předsedou znovu zvolen Adolf Opat, avšak s tím, že svou funkci bude vykonávat pouze do doby, než na MNV nastoupí nový tajemník, který se zároveň stane novým předsedou VO KSČ. K tomu došlo přesně o rok později, kdy byl tajemníkem MNV a současně předsedou VO KSČ zvolen Jan Aschenbrenner. Kumulace funkcí se však neosvědčila. Aschenbrenner obě nezvládal a vykonával je pouze do 4. dubna 1962. Tajemníkem MNV nakonec zůstal, na postu předsedy jej však nahradil Oldřich Roučka.³

Na 9. sjezdu v květnu 1949 přijala KSČ generální linii výstavby socialismu. V tomto radikálním programovém materiálu, soustředěném na transformaci institucionální struktury

² Podoba volební kandidátky MNV byla někdy, spíše než podle ideologických kritérií, upravována na základě mezilidských vztahů mezi zdejšími občany: „Soudruh Kocman promluvil a objasnil, jak soudruh Cimburek řekl při členské schůzi konané 28. 4. 1950 při schvalování kandidátky MNV, že soudruh Boháč, který jest na této kandidátce, do ní nepatří, protože chtěl zpronevěřit vanu z domku, ve kterém bydlí soudruh Cimburek.“

³ **Oldřich Roučka**, narozen 29. března 1930 v Cikháji na Žďársku, zemědělec, kandidátem KSČ od 25. května 1953, členem od 18. března 1955.

státu a národního hospodářství, byly též řešeny otázky, které se týkaly zemědělství na vesnici. Původně schválená myšlenka pokračovat v pozemkové reformě formou rozdělování půdy menším rolníkům nahradila agitace pro vstup do nově zakládaných JZD s postupnou kolektivizací zemědělské výroby. Tlak na soukromé zemědělce vrcholil v letech 1958-1959 a k faktickému dokončení socializace vesnice došlo na počátku šedesátých let (zatímco roku 1955 bylo združstevněno 42,6 %, v roce 1960 již 88 % zemědělské půdy).

V roce 1952 vznikl v Malšovicích z iniciativy VO KSČ a MNV přípravný výbor JZD. Na ustavující schůzi 25. června 1952 souhlasilo všech dvanáct přítomných zemědělců (tedy těch, kteří se živili výhradně zemědělstvím) se vstupem do JZD k 1. 1. 1953. Předsedou byl na návrh OV KSČ, VO KSČ i MNV zvolen Oldřich Roučka.⁴ Po založení mělo JZD ke společnému hospodaření přibližně 185 ha zemědělské půdy. Už výroční členská schůze (VČS) v roce 1954 řešila kromě prvních výstupů také nekázeň dosavadního předsedy Roučky, budoucího předsedy VO KSČ, který i s účetním JZD Dvořákem „*rádi zasedali v hospodě a to nejen po práci, ale i v pracovní době, což mělo svá periodická období, a toto posezení trvalo u předsedy také 3 dny a velmi negativně se projevovalo nejen v jeho chvatných řečech v hospodě, ale pak i na vztahu družstevníků k jeho osobě*“. VČS v roce 1954 předsedu Roučku odvolala a na jeho místo přišel František Nedělka, za jehož předsednictví prodělalo malšovické JZD prudký rozvoj a až do druhé poloviny osmdesátých let bylo ekonomicky plně soběstačným.

Události roku 1968 se na fungování VO KSČ Malšovice nijak výrazně neprojevíly. Předseda organizace sice poněkud oportunisticky prosazoval „*větší demokratizaci*“ při volbách předsedy JZD, ovšem s neúspěchem a to ještě jen do srpna 1968. Předseda JZD Malšovice František Nedělka byl v lednu 1968 zvolen do předsednictva OV KSČ. V prvních měsících roku 1968 se i na Děčínsku rozpoutala vnitrostranická debata o úloze KSČ ve společnosti. Kritizovalo se direktivní řízení – z centra přicházela především nařízení nebo závazné pokyny; v místních podmínkách se pak výbor OV stavěl nad plénem a ZO přestaly projevovat jakoukoliv vlastní iniciativu. Vedle požadavku na formování vlastní politiky byl pranýřován necitlivý přístup centrálních orgánů vůči pohraničním oblastem. Také stranické orgány shledaly, že v porovnání s tím, jaký podíl měl děčínský okres na tvorbě národního důchodu, zde byly investice do průmyslu, infrastruktury a zemědělství minimální. Vedle toho téměř neexistovala bytová výstavba, stejně tak zdravotnická zařízení se nacházela v kritickém stavu. Dvě oblasti okresu, Verneřicko a Šluknovsko, byly dokonce vyhodnoceny „*jako oblasti s extrémními podmínkami pro život*“. Iluzorní představy veřejnosti, že náprava nakumulovaných problémů může proběhnout v režii KSČ, vzaly za své několik měsíců po okupaci Československa armádami Varšavské smlouvy. Výše zmíněný František Nedělka se ještě zúčastnil i tzv. Vysočanského sjezdu (22. srpna 1968), jehož usnesení požadovalo návrat internovaných představitelů veřejného života a odsuzovalo okupaci. Přestože byl Nedělka považován za reprezentanta konzervativního křídla, došlo po roce 1969 k jeho vyškrtnutí z KSČ.

Vhodnou záminkou k redukci členské základny se vedle prověrek staly i výměny legitimací, k nimž docházelo už od padesátých let. Tento úhybný manévr stál za největší stranickou čistkou v letech 1969-70, kdy bylo v celostátním měřítku vyloučeno přes půl milionu členů KSČ.

O působení VO KSČ na Malšovicku v letech 1969–1989 jsou dochovány pouze torzovité materiály, jen výjimečně dokládající něco víc než pouhou existenci samotné organizace v obci. Slábnoucí činnost VO byla v polovině sedmdesátých let vysvětlována mimo jiné velkou „*vzdáleností osad od obce, kde se schůze konají, a vysokým věkovým průměrem členů*.“

⁴ Těsně před začátkem hospodářského roku bylo rozhodnuto založit družstvo III. typu. Ještě v roce 1952 si vstup do družstva rozmyslela jedna rodina a do podzimu 1953 další tři.

Postupný rozklad komunistického režimu vyvrcholil v listopadu 1989. Místní funkcionáři s politickými změnami nesympatizovali. Dokladem může být událost z 27. listopadu 1989, kdy představitelé VO KSČ a MNV zablokovali sirénu, která měla ohlásit začátek generální stávky a týž den také „*strhli již vyvěšenou státní vlajku*“ z budovy požární zbrojnice. Nicméně nebylo už v jejich silách podniknout na podporu skomírajícího režimu nějaké větší akce. Na počátku roku 1990 proběhly doplňovací volby do MNV, na podzim pak řádné obecní volby, v nichž kandidovala již Komunistická strana Čech a Moravy (KSČM) jako součást federálně reorganizované Komunistické strany Československa (KSČS).

Veřejné schůze

Veřejné schůze se konaly v hostinci *U Zborovských* a někdy probíhaly dosti bouřlivě. Nekázeň byla částečně odstraněna kárným opatřením – ten, kdo mluvil bez předchozího přihlášení a „*kdo řekl něco místo někoho*“, měl zaplatit pokutu 5 korun. Účastníci členské schůze, kteří byli zřetelně opilí a vyrušovali, zpravidla dostávali stranickou důtku.

Hlavním tématem členské schůze většinou býval stav zemědělství v obci – připravoval se plán žní a kontrolovaly dodávky plodin (otázky zemědělství přešly až v první polovině šedesátých let do kompetence okresních zemědělských správ). K fungování totalitní strany patřilo vymýšlení politických rezolucí v duchu aktuální linie strany. Malšovičtí se zpočátku (1946) pouštěli i do poměrně originálních zahraničněpolitických témat, kdy jménem organizace důrazně žádali „*vydání zrádce generála Prchala (sic) z Anglie ... a odstranění Frankova fašistického režimu ve Španělsku*“ nebo okamžité dokončení odsunu německého obyvatelstva a současně vychytralé přezkoušení všech zbylých antifašistů s tím, že „*je-li někdo správným antifašistou, jest jeho působiště v Německu, kde má široké pole působnosti*.“ Po únoru 1948 byla však již otrocky schvalována výhradně aktuální politická linie dirigovaná vyššími stranickými orgány. Odsuzovalo se kupříkladu chování sokolů při XI. všesokolském sletu, protestovalo se proti politice Komunistické strany Jugoslávie (1948), únosu tří čs. letadel do bavorského Erdingu, nebo se jménem všech obecních organizací NF vyzývala americká vláda ke stažení z Koreje (1950). Na jaře roku 1956 se členové vesnické organizace seznámili se závěry přelomového XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS). O právě odhalené škodlivosti kultu osobnosti J. V. Stalina měl promluvit zástupce OV KSČ, který se však na poslední chvíli omluvil pro nemoc. O sjezdu pak byli nuceni hovořit „*ve zkratce a formou besedy*“ sami představitelé VO na základě informací z tisku. Kult osobnosti se malšovickým straníkům vysvětlil poněkud neortodoxně „*na příkladě bývalé firmy Baťa*“. Diskuse „*o osobě Stalina, který byl stále stavěn do popředí*“ byla na místní poměry nebývale živá a protáhla se až do další schůze, jejíž rázné ukončení vedení pružně odůvodnilo „*přečtením závažnějších statí z příručky o XX. sjezdu*.“ Na podzim roku 1956 byly v obci v souvislosti s událostmi v Maďarsku drženy zesílené ozbrojené hlídky, o jejichž průběhu se nechával předseda VO KSČ pravidelně informovat. Poměrně živá debata se rozproudila i v listopadu 1964, kdy členové strany kritizovali „*nesprávný postup v odvolání s. Chruščova*“, přestože prý celý ÚV KSSS dávno věděl o jeho přehmatech „*zvláště u kukuřice a jiných zemědělských produktů*“ a neusměrnil jej. Schůze nakonec schválila stanovisko ÚV KSČ, který respektoval postup KSSS.

Při čtení zápisů, dochovaných ve fondu VO KSČ Malšovice se někdy až zdá, že ideologické diskuze neměly žádný vliv na posluchače ani mluvčí. Jazyk schůzí prostupovala neuvěřitelná prázdnota. Účastníci schůzí (a zvláště autoři zápisů) mnohdy nechápali, co se jim strana snaží sdělit. Boj s pravopisem, snaha o nápodobu funkcionářského vyjadřování a bezmyšlenkovité omílání naučených frází, pak s mírnou nadsázkou ukazuje, jak si většina členů VO spíše, než s tužkou a papírem, rozuměla s pluhem či krumpáčem. Je to ale zároveň

úspěch totalitního režimu, protože úspěšně dostal pod svoji kontrolu i takovou část veřejnosti, která by v běžné společnosti zájem o věci veřejné nejevila.

Rok stranického školení

Rok stranického školení (RSS) byl vedoucími ideology KSČ považován za „nejzávažnější a největší politicko-výchovnou kampaň, která byla kdy v Československu provedena“. Jeho cílem bylo zvýšení ideologické úrovně členů i kandidátů strany. Školení obvykle probíhalo v menších skupinách straníků – v desítkách. V Malšovicích se RSS konal pravidelně od počátku 50. let, avšak jen s malými úspěchy. Například v roce 1954 se pod vedením propagandistů, místních členů strany, utvořily dva kroužky RSS (začátečníci a pokročilí), které se však pro malou účast musely sloučit. Propagandisté se měli ve výuce pravidelně střídát, leč ve zmíněném roce „provedli jednu lekci a víc nejevili žádný zájem“. Výrazem bezradnosti a snad i marným pokusem o potrestání laxních školitelů byla žádost výboru VO KSČ, aby tito byli předvoláni „k pohovoru na OV KSČ a pověření vedením RSS i v následujícím roce, neboť v naší obci není výběr.“ Povinností propagandistů bylo pravidelné dojíždění do okrskových seminářů, kde se seznamovali s látkou přednášek. Jejich náplní byly dějiny KSSS i KSČ, politická ekonomie, mezinárodní vztahy nebo dialektický a historický materialismus. Z probrané látky bývali propagandisté přezkušováni, aby přednášeli bez ideologických chyb. Vedoucí činitelé strany díky dlouhodobé praxi poznali, kdy měla členská základna na vesnici o hlubší stranickou výuku – mimo pravidelné schůze a po pracovní době – jen minimální zájem. Ideologická školení však byla pro tehdejší totalitní režim velmi významná, neboť vysvětlovala členstvu aktuální, mnohdy velmi pružně se měnící, stranickou linii. OV KSČ proto apeloval na nižší organizace a dbal na to, aby se členům opakovaně zdůrazňovala „naprostá nezbytnost“ dodržování docházky. Jenomže tu v případě Malšovic zanedbávali už právě samotní propagandisté – na konci roku 1954 měli být na žádost okresního výboru přísně potrestáni, neboť podle docházky stranická školení nenavštěvovali: „Jejich neúčast byla o to vážnější, že není zaručen správný ideologický výklad marxismu leninismu a takové školení bez kontroly je naší straně škodlivé.“ Okresní referent RSS vyžadoval přesné informace o způsobu potrestání provinilých propagandistů a nařídil přísnou kontrolu jejich legitimací, kam se účast na školeních písemně potvrzovala. Špatná docházka školitelů či školených však nebyla problémem pouze v Malšovicích a netýkala se pouze RSS. V tomto ohledu nebyly ani ostatní propagandistické přednášky (případně rozličné aktivity, školení, politické schůze a shromáždění) pořádané OV výjimkou. Okresním funkcionářům v této situaci nezbývalo nic jiného, než se uchýlovat k výhrůzkám nebo postihům: „Jestliže se opět nedostaví ani jeden zástupce jakékoliv základní organizace, vyvodí z toho OV KSČ disciplinární důsledky – účast bude kontrolována, legitimace sebou.“ V následujícím RSS (1955) byla neúčast opět katastrofální. Nezlepšila se ani v následujících letech, kdy se mírně změnila taktika. Absentéry sice stranický trest neminul, naproti tomu byl však pro aktivní členy zaveden systém různých odměn a výhod. Neúspěchem skončil RSS i v roce 1960, neboť schůzí VO KSČ se účastnilo pouhé minimum „diskutujících z toho důvodu, že po ideologické stránce nebyla jejich růstu věnována pozornost, takže se bojí diskutovat, aby neřekli něco špatně“. Nízká účast na členských schůzích provázela v Malšovicích též činnost SČSP a ČSM, jež VO pečlivě sledovala a řídila. Jestliže někteří straníci neradi navštěvovali schůze, pak členské příspěvky platili ještě s menší chutí. Strana však na „příspěvkovou morálku“ dbala a včasných plateb se tvrdě dožadovala. Neplatiči se vystavovali široké škále sankcí – od stranické důtky až k vyškrtnutí nebo vyloučení.

Politické vzdělávání malšovických občanů neprobíhalo pouze v rámci RSS. I nečlenové strany se mohli v obci setkávat s agitačními nástěnkami nebo si od roku 1949 bezplatně půjčovat klasická díla marxismu-leninismu v Gottwaldově knihovně. Agitace také

probíhala během všech voleb, kdy byli jmenováni ze členů strany jednotliví agitátoři, kteří dohlíželi na určitý počet občanů obce. Shromažďovali přitom informace o tom, kdo byl v době voleb nemocen, kdo měl směnu či přijde-li volit, případně kdy.

Totalitní společnost si vyhrazovala právo rozhodovat o tom, jaké tiskoviny mohli občané státu číst. Členové KSČ navíc museli povinně agitační tiskoviny odebírat. Na počátku roku 1952 přikázal OV KSČ Děčín VO Malšovice zvýšit počet odběratelů tiskovin *Funkcionář*, *Nová mysl* a především *Život strany*, u něhož konstatoval, že „*mnohdy ani předseda strany tak důležitý časopis neodebírání!*“ Stranická byrokracie si i v tomto směru přišla na své, neboť musela vést podrobnou evidenci o tom, kdo jaký tisk odebíral. Ze statistik potom vyplývá, že malšovičtí komunisté v 50. a 60. letech četli, mimo tiskovin výše uvedených, ještě *Agitátora*, *Propagandistu*, *Funkcionáře*, *Novou mysl*, *Za trvalý mír*, celostátní *Rudé právo* a konečně také severočeský *Průboj*.

Členská základna

Prudký nárůst členstva VO KSČ v Malšovicích souvisí s tzv. *Gottwaldovou výzvou* (1947-48), což byla kampaň, při níž strana přijímala do svých řad zvýšený počet nových členů (bezpartijních i jinostraníků).

	31. 12. 1945	30. 4. 1946	28. 2. 1948	30. 6. 1948
počet členů	34	43	59	96

V padesátých a šedesátých letech počet členů kolísal. Veliký problém zde znamenal i věk členské základny – velká část byla v důchodovém věku. Vesnická organizace vynaložila poměrně velké úsilí na nábor mladších ročníků, avšak s nepříliš velkým úspěchem. Obecně platilo, že komunisté s trvalým bydlištěm v obci, byli členy svých ZO na pracovišti. Byli zváni na výroční členské schůze, ale jen jako hosté a jejich účast byla minimální. Z mladších obyvatel obce mohl být ve VO kupříkladu učitel jednotřídky nebo zaměstnanec státního statku, kde ZO nemohla být vytvořena.

věk (v letech)	1959
30-50	7
50-60	11
nad 60	11
celkem členů	29

věk (v letech)	1965
18-26	1
27-35	6
36-45	11
46-58	14
nad 58	33
celkem členů	65

V souvislosti s hledáním vnitřního nepřítele vzrostla i míra využívání kontrolních mechanismů. Prověřování členů mělo svoji pevnou strukturu: na počátku padesátých let se provádělo veřejně a jeho výsledek schvalovala členská schůze. Vybraní členové se podle daného schématu prověřovaného dotazovali na současné funkce, minulost v době okupace a dále podle vlastního uvážení. Součástí prověrky bylo i přijetí nového závazku, který zpravidla pozitivně ovlivňoval výsledek. Od druhé poloviny padesátých let prověrky prováděl výbor VO. Okruh otázek se rozšířil na dobu členství v KSČ či jiných organizacích, poměr ke straně a současnému zřízení, třídní původ, chování před únorem 1948 a v době měnové reformy, pověst v okolí i současné zapojení do politického života obce.

Dokumentární materiál

s. Vaňáč, OV KSČ Děčín: „Proč to JZD nejde – my víme, že každý má rád svoje, nedostatek je v tom, že každý má rád svoje.“

(Členská schůze VO KSČ Malšovice, 16. srpna 1951)

Svérázný pohled na společenské poměry panující v pohraniční víšce nám nabízejí zápisy členských schůzí. Totalitní režim sebou přinášel i spoustu tragikomických situací, v zápisech umocněných ještě nedokonalým přepisem, neboť v malé obci se nedalo očekávat, že by některý ze straníků ovládal těsnopis a na pomocnou kancelářskou sílu nebyly prostředky. Rysů absurdního divadla pak dosahují zápisy členských schůzí z léta roku 1951, kdy někteří členové strany neunesli kritiku kontrolora plnění zemědělských dodávek, člena přípravného výboru JZD a mluvčího zemědělců Františka Nedělky.⁵

Celá kauza začala poměrně nenápadně příjezdem zástupce OV KSČ Děčín Vaňáče dne 16. srpna 1951, který členské schůzi vysvětloval, co znamená soudružská kritika, jaké jsou její klady a kdy je vhodné ji použít. Nedělka neváhal a jako příklad uvedl neplnění dodávek u některých členů strany v obci. Vysvětlil neúnosnou situaci zemědělce Plachého, jemuž „dobytek rve ve dne v noci hladem“, pročež nemůže dodávat mléko, a dodal, že z této kritiky „s. Cimburek⁶ dělá mylné závěry.“ Posledně jmenovaný nato Nedělkovi opáčil, že „dovede obhajovat každou lumpárnu.“ Mimo to ještě Vincenc Cimburek uvedl, že když Nedělka kritizuje špatné výsledky některých JZD v pohraničí, musí být kulak.

Protože se osobní útoky obou stupňovaly, bylo usneseno svolat mimořádnou schůzi na 18. srpna 1951, neboť slovy Vonáče „*tyto věci se mají řešit ve schůzi, né ve vlaku.*“

Přinášíme zde přepis zápisu z této mimořádné schůze, respektive jeho sedmistránkového rukopisného konceptu vyhotoveného Janem Kotoulkem (čistopis zápisu se nedochoval). Motivací pro jeho publikování je skutečnost, že prozatím bylo zveřejněno pouze nemnoho materiálů, které podobným způsobem vypovídají o mentalitě, vzdělání nebo názorech neelitních členů strany v poúnorovém období. Kvůli zachování původní dikce byl text transliterován se všemi gramatickými chybami i překlepy při vědomí skutečnosti, že tento postup není v plném souladu s obecně zavedenými normami pro vydávání novodobých historických pramenů. Upozornit na všechny chyby by výrazně zatížilo celý text, automatickou opravou chyb by na druhou stranu utrpěla jeho autenticita. Možnost publikování faksimile textu, která by se jinak logicky nabízela jako nejvhodnější, byla vyloučena kvůli jeho velice nízké vnější kvalitě (silně nažloutlý papír, obtížná čitelnost na mnohých místech).

⁵ **František Nedělka**, narozen 1. srpna 1919 ve Světnově na Žďársku, od roku 1945 několikrát působil v MSK resp. MNV (předseda zemědělské komise, předseda finanční komise), před vstupem do JZD spravoval usedlost podle směrnic do 13 ha. Do února 1948 byl členem strany lidové, ale „měl názory podle Košického vládního programu,“ člen Jednotného svazu českých zemědělců a Svazu československo-sovětského přátelství, po únoru člen místního akčního výboru NF, předsedou JZD od roku 1954, v době caussy byl kandidátem KSČ. Po roce 1969 byl z KSČ vyškrtnut. Zemřel 30. července 1998.

⁶ **Vincenc Cimburek**, narozen 24. října 1899 ve Ctětíně na Chrudimsku, povoláním hlídač (původně truhlář. Členem KSČ byl od 11. května 1945, v malšovické organizaci od 7. ledna 1948. Za první republiky se „zúčastnil bojů dělnické třídy a různých akcí pořádaných KSČ“, za okupace „pracoval v partyzánském hnutí odporu proti fašistickým okupantům, za což obdržel vyznamenání za zásluhy I. stupně“. Spolupracoval s výzvědným oddílem s. Michajlova. Od roku 1934 bydlel v Holicích, mezi listopadem 1945 a březnem 1946 údajně pobýval v Mimoni, odkud se vrátil zpátky do Holic. Zemřel 29. dubna 1968.

Zápis z mimořádné schůze KSČ dne 18. srpna 1951.

Předseda zahájil schůzi ve 21h 30 za účasti 24 členů s tímto programem:

1. Vyřízení sporu Nedělka – Cimburek
2. Vyřízení sporu Bárta⁷ – Nedělka

Předseda⁸ objasnil případ s. Bárta – Nedělka a Nedělka – Cimburek
s. Cimburek: Žádá by byl přečten zápis s poslední členské schůze. Zápis byl přečten i dopl. z posl. schůzí a s. Cimburek se žádá, aby vysvětlil proč je s. Nedělka kulak.

s. Cimburek: Že on to bere politicky a že nemá možnost tuto věc rozv. politicky.

s. Kapr⁹: Řešení je špatné a je třeba si věc podrobně objasnit.

s. Nedělka: Žádá aby zde na členský schůzi bylo řečeno jak on to sám řekl a opakuje slova, které jim řekl: Je v celostátním měřítku nedostatek pracov. sil a na okrese že jsou některé JZD špatné.

s. Cimburek žádá s. Aulického ml.¹⁰ aby on opakoval jak to Nedělka řekl: a s. Aulický ml. potvrdil tak jak to řekl Nedělka i s. Štěpánek¹¹, Novotný V. a Novotný Adolf.

Předseda se ptá členů, kteří byly přítomní na posl. čl. schůzi: kdo slyšel, že by to Nedělka řekl, že jsou JZD v celost. měř. špatné = nikdo.

s. Nedělka: Chce vědět od s. Cimbureka jakou lumparnu podporuje.

s. Cimburek: Nedělka chce vědět jakou lumparnu obhajují a pta se, že bylo zde usneseno, že stare věci se nebudou při..... a tohle souvisí se starýma věcmi

s. předseda: pakly se to tyče lumparny, může ji kdokoliv obnovit.

s. Cimburek: Byl jsem napaden, že co jsem tady, tak jsou málo navštěvované schůze, když jsem přišel do Malšovic, byl to Nedělka, který to nesmí zapřít, tenkrát měl být dosazován někým ředitel a byl navrhován s. Dvořák, tehdy měl Nedělka zájem, aby se tam dostal a byl hnus poslouchat, co všechno s. Nedělka o Dvořákovi věděl, že to byla nějaká Němka s kterou měl styk, o s. Kotoulekovi¹², že přechovává Němce a že Kotoulek byl tak drzí že použil razítko aby je dostal k sobě. A ja jestli jsem skřivil někomu na hlavě vlas, a pro mě jako bojovníka za svobodu musela se tato věc vyjasnit, sám předseda nazval, že jsou to měští fašisti a do dneška tyto věci nejsou vyřízeny.

⁷ **Václav Bárta**, narozen 28. září 1890 ve Zběžičkách na Písecku. Pracoval jako zemědělský dělník. Do roku 1936 působil v sociální demokracii, členem KSČ byl od 1. listopadu 1945. Odboje se zúčastnil jako „*bojovník květnové revoluce od 5. do 10. 5. 1945 při obraně Prahy.*“

⁸ **Josef Dvořák**, narozen 4. ledna 1920 ve Škrdlovicích na Žďársku, zemědělec (původně pomocný dělník), byl za války spolupracovníkem Partyzánské brigády mistra Jana Husa (operovala na Žďársku). Členem KSČ se stal 29. května 1945. Byl prvním předsedou MSK i MNV v Malšovicích a zakladatelem a předsedou zdejší komunistické organizace. Na počátku roku 1948 byl člen okresního akčního výboru NF, ve stejné době proti němu bylo zahájeno trestní řízení v neznámé věci. V letech 1951-1952 opět působil jako předseda VO KSČ Malšovice.

⁹ **Josef Kapr**, narozen 27. května 1902 v obci Pchery na Slánsku. Pracoval jako cestář, byl členem ZO Správy státních silnic Děčín.

¹⁰ **Vilibald Aulický**, narozen 1910, byl zaměstnán jako jeřábík, od 5. května do 15. srpna 1945 konal strážní služby, v KSČ působil od 10. září 1945.

¹¹ **František Štěpánek**, narozen 16. února 1902 v Praze, zemědělec, od 5. května 1945 účastník Pražského povstání, byl do KSČ přijat 20. února 1936.

¹² **Jan Kotoulek**, narozen 7. dubna 1904 v Křetině na Blanensku, byl zaměstnán jako skladní dozor na dráze (původním povoláním kovář). V KSČ působil od roku 1928, na počátku padesátých let pracoval jako předseda MNV Malšovice, zde působil též jako člen výboru VO KSČ. Zemřel 11. května 1988.

s. Nedělka: Já řeknu, že to byl Cimburek, který přišel za mnou sam a ptal se mě - ty jako jinostraník by si mě mohl říct jak to tady vypadá, tenkrát to byly stranické třenice a ja jsem řekl že mě Plachy¹³ mě říkal že Dvořák jezdí někam do Prahy za nějakou Němko. Tyto věci se tenkrát vyjasnily, ale poukazují, že když jsem jel do Havl. Brodu tak jsem se zišel z Cimburkovim synovcem, který mě řekl že Cimburek někde u Doks vykradl zámek¹⁴ a on že má nahoře zname a ti ze ho ze všeho vysekají.

s. Cimburek: Žáda o zaprotokolovani a oni že nikdy nikde nekradly

s. Nedělka: ... ale Váš syn¹⁵ ... co to bylo ve Vilsnici¹⁶ a dělate ze sebe beránky...

s. Lisa:¹⁷ Kdo mě otravoval v Soutěsce.

předseda: Tyto věci které byly před únorem nebereme vůbec v úvahu, ale chceme aby poukázal na lumparnu a vyslovil se o ní.

s. Nedělka: Já chci vědět od s. Cimburka jakou lumparnu jsem dělal.

s. Korbel¹⁸: Já chci aby v tydle debate s. Cimburek poukázal na nějakou lumparnu.

s. Cimburková:¹⁹ Korbel mě řekl že Nedělka je lump.

s. Korbel: Já jsem nikde neřekl že Nedělka je lump a poukazují že to není pravda.

s. Cimburek: Po celou dobu co jsem tady chcete mě nechat zaklapnout, ať řeknu cokoliv, je všechno lež a říkám že jsou vyšší orgáni kteří o mě vše vědí. Na dotaz předsedy, kdo ho chce nechat zaklapnout odpovída s. Cimburek, že neřekl zaklapnout nybrž zašlapnout a s. Kapr to potvrzuje.

Vzešla debata a bylo dokazano, že řekl zaklapnout všemi ostatními .

s. Cimburek: Toto opravuji, říka, že myslel zašlapnout.

s. Korbel: Trva aby s. Cimburek jakych jakych lumparen se Nedělka dopustil.

s. předseda: opakuje že tam kde jsou kulaci není přípustno stavět JZD a je nutné konkrétně odhalit s. Nedělku jako kulaka.

s. Cimburek: Když Nedělka chodí po vesnici a protiagituje tak, že je to kulak, a když vidím, že ve stáji chcípe 16 ks dobytka, s. Nedělka že se nato klidně dívá a chce, aby nám s. Nedělka poukázal na lajdáky, o kterých se zmínil, když řekl že se zbavíme lajdáků, pak můžeme stavět JZD.

s. Nedělka: my všichni jsme věděli, že Češpiva²⁰ schání po lese stařinu, že nemá čím krmit a u Plachých že živí dobytek skoro slámo co jsme měli dělat když krmení měl každý málo a když jsme vyzívaly na posl. čl. schůzi pomoc Plachému byl to Cimburek první, který řekl, že on nemůže, že je nemocný.

předseda: v poslední schůzi byl Cimburkem označen s. Nedělka, protože Plachému chcípe dobytek a nic jiného, nám se jedná o to, jestlízáměrně sledoval s. Nedělka aby poškodil plnění plánu.

¹³ **Jan Plachý**, narozen ve Vojnově Městci na Žďársku, zemědělec (původním povoláním krejčí), v letech 1944-1945 se zúčastňoval odboje jako „*spolupartyzán*“. V KSČ působil od 29. června 1945.

¹⁴ Pravděpodobně se jednalo o Zámek Doksy, který až do roku 1945 vlastnila rodina Valdštejnů.

¹⁵ **Vincenc Cimburek**, narozen 14. května 1929 v Hradci Králové, zaměstnán jako elektrotechnik, „*zúčastnil se osvob. boje 14. 5. 1945 jako spojka*.“ V KSČ působil od 9. června 1945, později byl vyloučen.

¹⁶ Vilsnice, obec sousedící s Malšovicemi, dnes součást Děčína.

¹⁷ **Václav Lisa**, narozen 14. července 1912, zaměstnán u ČSD v Podmoklech (původním povoláním kameník), členem KSČ byl od 16. listopadu 1945. Zemřel 29. dubna 1975.

¹⁸ **Adolf Korbel**, narozen 16. června 1901 v Cholticích, zaměstnán jako výběrčí u Severočeských elektráren (původním povoláním krejčí). V KSČ působil od 10. listopadu 1945.

¹⁹ **Marie Cimburková**, za války zapojena v partyzánském hnutí, byla držitelka Československého válečného kříže 1939-1945.

²⁰ **Josef Češpiva**, narozen 3. června 1901 v Kolíně, zemědělec, byl členem KSČ od 14. října 1945.

Jehlička Jiří:²¹ Já nechci aby zde my rolníci na hoře hlasovaly o tom, nybrž ať si to rozhodnou dolejší, aby to nevypadalo že se Nedělky zastáváme.

předseda: To není přípustné, hlasovací právo máme všichni stejné.

Lukeš: Já bych rád věděl, jestli má Nedělka podíl na tom, že Plachému skapou krávy a jestli ví s. Cimburek, co je to kulak.

s. Nedělka: Já jsem kulak, protože se Cimburka nebojím a že mu řeknu vše do očí

s. Cimburková: Až bude mít Nedělka tolik za sebou co má její muž, může mluvit jinak a žádá aby s. Nedělka se vyjadřil, kdo jsou to lajdáci.

s. Nedělka: Na několika schuzích jsme řešily neobdělana a zaplevelena pole. Byl to Čěšpiva i pole Liškovo.

s. Kapr: To je moje, ja pole které jsem sám nestačil obdělat a dostal jsem to zaplevelený, protože pole přede mnou bylo několikrát vyměněno jak Bártou, tak Aulickým.²²

Aulický: Co si mě bereš do úst, já jsem to neměl, já jsem jen zasel a sklídlil.

s. Ligmajer: Tento případ se zde nevyřeší, dávám návrh předat tuto věc discipl. komisi.

s. Lisa: Já jsem přebral po Cimburkovi pole a musím říct, že je ten kdo ty pole obdělával lajdak, byly také tak zapleveleny.

s. Cimburková: Já jsem měla pole v pořadku, co plevele jsem odstranila.

s. Nedělka: Já chci zde vědět z jakých důvodů jsem kulak.

s. Dvořák Emil:²³ Žádá aby se dalo hlasovat, že je Nedělka kulak.

s. předseda: Chce nechat všechnu kritiku od všech členů.

s. Novotný Vojtěch: Žádám, aby každý člen se o případu vyslovil.

s. Kapr: Já nesouhlasím a žadam, aby se vyšetřil případ

Bárta – Nedělka.

s. Novotný Jos.: My jsme se sešly, proto aby jsme se vyjadřily zde.

s. Štěpanek: Nedělka je kulak, protože mluvil pravdu o Plachem. A Plachý je taky kulak, když se dře od rána do noci. V tom žadam vysvětlení a já co můžu říct o Nedělkovi, který na mě třeba, že jsem drobný zemědělec, působil na mě abych dodával.

předseda: Na konec když nechám hlasovat, může se kterákoliv strana odvolat.

s. Nedělka: Já a celý MNV i výbor strany byl si vědom jaký stav dobytka v obci máme, bylo to projednáváno jak ve výboru strany tak i v radě MNV.

s. Dvořák Emil: Proto má být s. Nedělka nazván kulakem, když on na členské schůzi to nanesl jako informaci a my všichni členové, kteří se zajímají o obec, tak jsme to věděly všichni, že bylo na jaře nedostatek krmiva.

předseda: Na návrh s. Kapra, aby se projednal případ Bárta – Nedělka, aby s tímto případem byli obeznámeni všichni členové se Bárta vyslovuje: Nemám připomínek, tak jak jsem to řekl ve výb. schůzi, tak to je.

s. Nedělka: Já jsem se ptal s. Bárty pro jaký typ je a on mě odpověděl dej mě s tím pokoj a já jsem ho seznámil výsl. schůze JZD.

s. Cimburek: Musí to dosvědčit s. Aulický, že sám uvedl, že to byla protiagitace.

s. Dvořák: Ať nám Bárta řekne, jestli nebyl s. Nedělkou ovlivněn.

s. Bárta: Neovlivňoval mě s. Nedělka.

s. Dvořák E.: Pak tímto padá, že to byla protiagitace.

Přítomný občan Roučka²⁴, starý předv. komunista, žádá slovo.

Bylo mu uděleno a říká: Já co Bárta znám, byl vždy proti JZD, až teprve nyní je pro JZD.

²¹ **Jiří Jehlička**, narozen 26. května 1926 ve Škrdlovicích na Žďársku, zemědělský dělník, v KSČ působil od 10. října 1945.

²² **Josef Aulický**, narozen v roce 1888, rolník, členem KSČ byl od 15. září 1945.

²³ **Emil Dvořák**, narozen 21. ledna v Cukmantlu (Zlaté Hory), členem KSČ byl od 4. listopadu 1947.

²⁴ **Josef Roučka**, narozen 11. srpna 1907 v Cikháji na Žďársku, zemědělský a lesní dělník, členem KSČ byl od roku 1936.

s. předseda: Potvrzuje, že za hovoru s. Bárty z občanem pt. Roučkou byl přítomen a potvrzuje to.

s. Aulický J.: Ano, já jsem na vyb. schůzi řekl, že to vypadalo jako protiagitace s. Nedělky, ale teď se mi osvětlil případ jak s. Bárty, tak s. Nedělky a odvolávám a uznávám, že to protiagitace nebyla.

s. Novotný: Ptá se Bárty jestli rozeznava přípr. vyb. JZD nebo vyšší typ.

s. Bárta: Já jsem o tom neuvažoval, řekl jsem, když půjdou oni, že on také.

s. Jehlička Jirí: s. Bárta byl vždy proti JZD.

s. Bárta: s. Jehlička na mě naráží, že já jsem byl proti JZD a on sám byl taky proti.

Cimburek: Je to ovlivňováno.

s. Nedělka: Chci jasně vědět, když s. Bárta na schůzi JZD nepřišel a já jestli jako předs. přípr. vyb. JZD a zeměd. referent ptal jsem se na stanovisko Bárty, jestli jsem ho ovlivňoval.

s. Bárta: Neovlivňoval mě.

s. Lukeš: Tady nebyla řeč o 3 typu, mě samotný s. Bárta řekl toto: deputátніка jsem už dělal.

s. Bárta: Já jsem starý a nemám takovou paměť.

s. Dvořáková se ptá s. Bárty: jestli myslí, že JZD a vyšší typ je jedno a to samé.

s. Bárta: Ano, to samé.

s. Aulický: Tvůj syn²⁵ Ti nikdy nevyšvětloval co to je JZD?

/s. Bárta/: Ano, vysvětloval.

s. Ligmajer²⁶: Toto už nám vše s. Bárta vysvětlil.

s. Lisa: Nemohlo to na s. Bárta působit, proto, že byl pro JZD vyššího typu.

Většina členů uznala že s. Nedělka s. Bárta neovlivňoval.

s. Bárta: Když mě nyní syn vysvětlil, že když je vyšší typ, že berou asi 900 Kčs měsíčně a když je vyšší typ, že se dá vše dohromady, tak že to dělá i 4000 Kčs, tak se mě teprv otvírají oči.

Předseda: Chce ještě někdo slovo?

s. Aulický J.: Sám Bárta doznal, že to ovlivňováno nebylo.

Korbel: To samé a většina hlasů souhlasí.

s. Dvořák Emil: Případ Bárta – Nedělka je pro nás vyřízen.

s. Ligmajer: Slyšely jste názor s. Vanaře z ONV, který řekl to samé.

s. Aulický se přiklání k tomu, aby celá věc byla předána disciplinární komisi, aby v obci už jednou byl pokoj.

Závěr: Po prodiskutování těchto dvou případů dává se návrh, aby předseda a zapisovatel oznámil případ disciplinární komisi).

Na návrh zapisovatel, že sám byl několikrát napaden, že zápis není úplný, byly zvoleni 2 ověřovatele, aby byl správný.

Byly zvoleni s. Ligmajer a Aulický J.

Skončeno ve 24 hod. za účasti 24 členu.

²⁵ **Antonín Bárta**, narozen 29. července 1923 ve Zběšičkách na Písecku, zemědělec, se za války zúčastnil domácího odboje, byl jednatelem SČM a od 1. ledna 1947 členem KSČ.

²⁶ **Ladislav Ligmajer**, narozen v roce 1922, byl zaměstnán jako dílvedoucí v ČVK Podmokly (původním povoláním holič), v KSČ působil od 12. ledna 1946.

Následující mimořádná schůze se konala již 23. srpna 1951, opět v sále hostince *U Zborovských*, za přítomnosti jiného člena OV KSČ Děčín. Jejím cílem bylo vedle čtení dopisu z ÚV KSČ a svolání agitátorů především vyřízení nekonečného sporu Nedělka – Cimburek. Někteří straníci napadali autentičnost zápisu z minulé schůze („chybí výrok s. Nedělky, že se ho všichni bojí a on že se ho nebojí“). Člen OV KSČ Kubík zde kategoricky uvedl, že není správné, když se podobné případy řeší na členské schůzi, místo aby je za zavřenými dveřmi vyřizovala k tomu způsobilá disciplinární komise. Navenek to totiž nesmí vypadat, „že ve straně jsou dva tábory.“ Cimburek poté spolehlivě nezodpověděl, co dělal v Doksech a Mimoni, přičemž Kubík z OV na místě rozhodl, že bude „prokádrován“ – o posudky se žádala jeho původní organizace z Holic i přechodná v Mimoni. Nedělka vzápětí uznal svou chybu s tím, že silných výrazů použil jen v sebeobraně, a předválečný komunista Cimburek, sám již v defenzivě, ač v přítomnosti bojovně vystupující manželky, ke konci schůze pouze uvedl: „*my se podrobujeme organizačnímu řádu*“.

Petr Karlíček

Obrazová příloha

Mašovicko ve třicátých letech minulého století (*Karte des Bezirkes Tetschen, Děčín, 1931*).

Mašovicko v padesátých letech minulého století (*Vzdálenostní mapa okresu Děčín, Děčín, 1951*).

350

Skandovaná hesla do průvodu na 1. máje .

S Gottwaldem vpřed - za nový svět !
Sovětský svaz - proti válce pevná hráz !
Nejsilnější naší zbraní jsou úspěchy v budování !
Dělník, - rolník v jednom šiku pracují pro republiku !
Dělníci všech světadílů - nezdolná hráz fronty míru !
Gottwaldovy stavby - proti válce hradby !
Proti válce pevná hráz - Stalin a Sovětský svaz !
Ty, co novou válku strojí přivítáme v plné zbroji !
Trumanovi spojenci - morové vši, mravenci !
Mor, tyfus a cholera - Trumanova kultura !
Zdravíme syny vítězné Číny !
K vítězství směle s KSČ v čele !
K vítězství směle s Gottwaldem v čele !
Vzornou prací v závodech - vyrazíme válce dech !
Spojme všechny národy, za vítězství svobody !
Dáme šťastný život dětem - s povrchu země Trumany smetem !
Korea je pevnou hrází - Trumanovy spáry srazí !
Se Sovětským svazem v čelě - za mír bojujeme směle !
Se sovětským svazem vpřed k míru půjde celý svět !
Se Stalinem lid má sílu zajistit vítězství míru !
Všichni máme jeden směr, lásku, vděčnost k SSSR !
Se soudruhem Stalinem, bitvu za mír vyhrajem !
Stalin, ten nám dává sílu, k udržení světa v míru !
S presidentem Gottwaldem v boji za mír pevně jdem !
S presidentem Gottwaldem lepší zítřek budujem !

(1957)

H e s l a p r o v ý z d o b u .

Ať žije 1. máj - svátek dělnické třídy a pracujících celého světa!
Ať žije 1. máj -přehlídka bojovníků za světový mír !
Ať žije 1. máj- přehlídka naší budovatelské práce !
Sláva velikému Stalinovi, učiteli lidstva !
Sláva hrdinné Sovětské armádě osvoboditelce !
Ať sílí nerozborné přátelství s naším osvoboditelem Sovětským
svazem -mocnou záštitou světového míru !
Ať žije sedmé výročí osvobození naší vlasti !
Se soudruhem Gottwaldem v čele za mír a socialismus !
Pod vedením KSČ vpřed, za socialismus !
Za vlast, za mír, za socialismus!
Vítězství socialismu, vítězství pracujících !
Ať žije mír !
Pryč s bakteriologickou zbraní !
Prokletí americkým škůdcům lidstva !
Na soud národů se strážci bakteriologické války !
Pomoz Koreji - posílíš mír !
Zdravíme bojovníky proti imperialistickým zotročovatelům!
Čest a sláva novým Jednotným zemědělským družstvům !
Ať žije a sílí nerozborný svazek dělníků a rolníků !
Čest a sláva nejlepším pracovníkům !
Čest a sláva našim úderníkům a novátorům !
Zdravíme bratrský sovětský lid !
Zdravíme pracující zemí lidových demokracií !

Doporučená hesla ke skandování na Prvního máje a pro prvomájovou výzdobu, Děčínsko 1951 (*Státní okresní archiv v Děčíně, KSČ - vesnická organizace Malšovice 1945-1984, inv. č. 40, kart. 2*).

Oslavy 40. výročí osvobození od fašismu v roce 1985 a volby v roce 1986 v Malšovicích (Státní okresní archiv v Děčíně, Kronika obce Malšovice).

Písemnosti ústředních orgánů Československého svazu mládeže

Archivní fond Československý svaz mládeže – ústřední výbor patří k nejrozsáhlejším a badatelsky nejžádanějším archivním souborům tzv. dobrovolných organizací, jejichž písemnosti jsou uloženy v Národním archivu. Fond obsahuje materiály z období od vzniku mládežnického svazu v roce 1945 až do jeho zrušení, resp. nahrazení novou organizací (Socialistický svaz mládeže) na federativním principu v roce 1970.

K registraci spolku sdružujícího československou mládež za účelem budování a pomoci státu, prosazování ideálů rovnosti a sociální spravedlnosti přistoupilo ministerstvo vnitra dne 29. 8. 1945 pod č. j. IV-3111-29/8-45-3 na základě podání přípravného výboru ve složení V. Koutný, Dr. J. Podloucký, JUC. S. Maleček, V. Trnka a J. Čech ze dne 2. 6. 1945. Spolek byl registrován pod názvem **Svaz české mládeže**. Stanovy spolku byly schváleny na I. sjezdu SČM ve dnech 21. – 24. 3. 1946 v Praze. Nejvyšším orgánem spolku byl valný sjezd, který volil předsedu, ústřední výbor, ústřední revizní komisi a čestný soud. Ústřední výbor měl 99 řádných členů a „přiměřený počet náhradníků“. Ten pak volil ústřední výkonný výbor skládající se z předsedy, tří místopředsedů, ústředního tajemníka, jeho zástupce, pokladníka, 23 členů a deseti náhradníků. Ústřední výkonný výbor dále volil předsednictvo (předseda, tři místopředsedové, ústřední tajemník a jeho zástupce, dva členové), které prakticky spolek řídilo. K ústředním orgánům dále patřila ústřední revizní komise a čestný soud. Do čela spolku byli na I. sjezdu zvoleni: Zdeněk Hejzlar (předseda), Stanislav Maleček (I. místopředseda), Rostislav Závodský (II. místopředseda) a Stanislav Pošusta (ústřední tajemník). Uvedených cílů mělo být dosahováno prací v místních skupinách, přednáškovou a osvětovou činností, sbírkami, sportovními a kulturními podniky a zejména řadou akcí, při kterých se členové spolku zapojovali do budování republiky (zejména práce v zemědělství).

Po roce 1948 docházelo k postupné změně organizace spolku. Dne 24. 4. 1949 proběhla slučovací konference, kdy se Svaz české mládeže sloučil se Zväzom slovenskej mládeže, načež začal být jako název spolku užíván (nedůsledně a právně chybně) **Československý svaz mládeže**. V souvislosti s konáním sjezdu ČSM v roce 1950 (předseda Zdeněk Hejzlar, místopředseda Ernest Sýkora, ústřední tajemník Vratislav Krutina) si tohoto pochybení všimli i úředníci Ústředního národního výboru hlavního města Prahy, kterým se dostalo vysvětlení, „že SČM již neexistuje, nýbrž ČSM a nové znění jeho stanov bude přijato na sjezdu v červnu 1950“. Sjezd ČSM konaný v Praze ve dnech 7. – 11. 6. 1950 schválil skutečně nový organizační řád a „nový“ název spolku. Tento organizační řád byl pak schválen ministerstvem vnitra dne 16. 12. 1950 (č.j. 260/01-10-II).

Československý svaz mládeže měl být jednotnou organizací mládeže ČSR, jehož hlavními úkoly byly výchova mládeže k oddanosti a lásce k lidově-demokratické republice, prezidentu Klementu Gottwaldovi a KSČ, výuka mladých v pokrokových tradicích, seznamování se základy vědeckého socialismu, učení Marxe, Engelse, Lenina a Stalina, boj za mír, zvyšování pracovní morálky, výchova k účasti na veřejném životě, výchova k lásce ke vzdělání, péče o upevňování tělesné a branné zdatnosti mládeže. Vzorem pro ČSM měl být Všesvazový leninský komunistický svaz mládeže. Členem ČSM mohl být každý ve věku 15–26 let, osoby zvolené do některého z orgánů ČSM mohly přesáhnout věkovou hranici 26 let. Struktura ČSM byla následující: základní organizace (budované na závodech, vesnicích a městech, školách třetího stupně, útvech armády a Sboru národní bezpečnosti); městská organizace (sdružující základní organizace v jednom městě); okresní organizace; krajská organizace a celostátní organizace.

Nejvyšším orgánem ČSM byl sjezd, který se konal pravidelně jednou za tři roky (sjezdu se účastnili delegáti zvolení na krajských konferencích, jeho úkolem bylo projednávání a schvalování výroční zprávy, rozhodování o hlavních zásadách politické, výchovné

a organizační práce, změny a doplňování organizačního řádu, volba předsedy, místopředsedů, ústředního tajemníka, členů a náhradníků ústředního výboru a ústřední revizní komise).

Mezi sjezdy řídil práci ČSM ústřední výbor. Jeho úkolem bylo plnění usnesení, svolávání a příprava sjezdu, jednání s vládou, orgány Národní fronty, kontrola činnosti nižších složek a vydávání ústředního orgánu ČSM – deníku Mladá fronta. Pro řízení práce mezi zasedáními volil ústřední výbor ze svého středu předsednictvo ústředního výboru a pro běžnou administrativu sekretariát ústředního výboru. Mezi sjezdy mohla být svolávána celostátní konference, která měla právo jednat o politických a organizačních otázkách ČSM a odvolávat členy ústředního výboru.

S účinností od 1. 10. 1951 byl Československý svaz mládeže prohlášen dobrovolnou organizací podle zákona č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích a shromážděních. V organizačním řádu ČSM nemusely být v souvislosti s tímto zákonem učiněny žádné změny, ČSM byl na zákonnou změnu již delší dobu připravován. Bez změny organizačního řádu přestaly být postupně používány funkce předsedy a místopředsedů a nahrazeny funkcemi I. tajemníka a tajemníků (poprvé v roce 1953, kdy byl zvolen na sjezdu I. tajemníkem Miloslav Vecker a tajemníky Ludvík Cibulka, Jaroslav Hejna, Miloš Jakeš, Ladislav Lis a Vladimír Meisner). Na III. sjezdu ČSM konaném ve dnech 13. – 15. 12. 1958 byl organizační řád nahrazen stanovami ČSM, které zopakovaly charakter ČSM jako „jednotné masové organizace, v níž je dobrovolně sdružena mládež československá“. Nově bylo doplněno, že „orgány a organizace ČSM pracují pod přímým vedením příslušných orgánů a organizací Komunistické strany Československa“. Úkoly ČSM zůstávaly až na některé drobnější změny stejné stejně jako organizace. Ministerstvo vnitra registrovalo nové stanovy, které byly v platnosti až do likvidace ČSM v roce 1969 dne 25. 4. 1959 pod č.j. NV/2-2515/59.

Registratura Československého svazu mládeže byla ukládána od počátku podle organizačního členění původce. Na počátku 60. let 20. století byl rovněž vypracován komplikovaný spisový plán, používající devět základních spisových značek (0–8), které byly dále strukturovány až na další čtyři úrovně. Ve skutečnosti však nebyly spisy podle tohoto plánu u původce důsledně ukládány. Ačkoli dohled nad spisovou službou u ústředních orgánů Československého svazu mládeže prováděl od 60. let 20. století Státní ústřední archiv v Praze, převzal po zrušení svazu jeho písemnosti Ústav marxismu-leninismu ÚV KSČ. Na půdě archivu tohoto ústavu proběhlo třídění materiálu podle spisových značek, většina značek ovšem nebyla vůbec obsazena nebo byla obsazena nepřesně a nedůsledně. K jednotlivým spisovým značkám byly pořízeny elenchy ve formě kartotéky, dále byla vyhotovená jmenná kartotéka k zápisům sekretariátu ÚV ČSM. V rámci jednotlivých značek pak písemnosti uspořádány chronologicky a označeny číslem svazku, později byly spisy uloženy do kartonů. Po roce 1990 v souvislosti se zrušením Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSČ převzal materiály Československého svazu mládeže Státní ústřední archiv v Praze. V roce 2010 bylo zahájeno zpracování tohoto rozsáhlého fondu (celkem 1860 kartonů), při kterém by měla být respektována struktura fondu dle spisového plánu.

Struktura archivního fondu (je uváděna jen první úroveň dle spisového plánu)

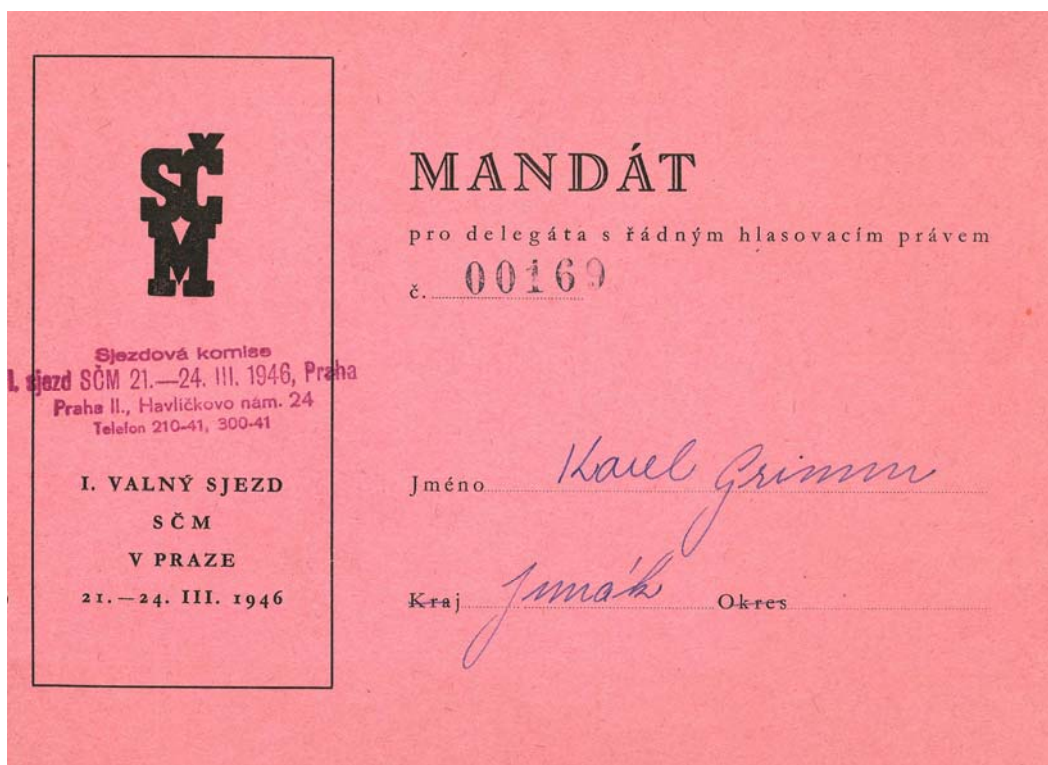
Spisová značka	Obsah	Rozsah
0	Volené orgány (obsahuje materiály týkající se sjezdů a celostátních konferencí, zápisy z plenárních zasedání ÚV ČSM, předsednictva a sekretariátu ÚV ČSM, porad tajemníků a dalších schůzí, dále korespondenci ČSM s orgány KSČ,	Kartony 1–423

	vládou a ministerstvy a dalšími státními úřady)	
1	Personální, majetkové a provozní záležitosti (tato značka nebyla obsazena)	
2	Kádrová práce (pod touto spisovou značkou jsou chybně zmanipulovány veškeré zprávy a materiály nižších složek ČSM, tj. krajských a okresních výborů ČSM, dále písemnosti Oddělení svazových orgánů ČSM, materiály týkající se trestné činnosti mládeže, voleb a ústřední školy ČSM)	424–1176
3	Výchova mládeže (písemnosti Oddělení agitace a propagandy ČSM, týkající se zejména ideologické práce, kulturně-masové činnosti, závodních klubů, Fučíkova odznaku, soutěží, vzdělávání mládeže, tělovýchovy a sportu, brannosti a tisku)	1177–1218
4	Budování socialismu (písemnosti Oddělení závodů a Zemědělského oddělení ÚV ČSM, týkající se zejména zapojení mládeže do průmyslové výroby a zemědělských prací, staveb mládeže a ozbrojených složek)	1219–1410
5	Pionýrská organizace (písemnosti Pionýrského oddělení ÚV ČSM)	1411–1475
6	Hospodaření (písemnosti Hospodářského oddělení ÚV ČSM)	1476–1516
7	Statistika (statistické přehledy o činnosti svazu a mládežnických aktivitách)	1517–1526
8	Mezinárodní otázky (písemnosti Mezinárodního oddělení ÚV ČSM, obsahující zejména materiály týkající se účasti na mládežnických festivalech a spolupráci s partnerskými organizacemi v zahraničí)	1527–1682

Mimo strukturu danou spisovým plánem jsou pak uloženy některé vyčleněné celky, které budou při pořádání fondu částečně zařazeny do registraturního uspořádání. Jedná se o kanceláře tajemníků (kart. 1683–1741), písemnosti Technického oddělení ÚV ČSM (kart. 1742–1746), písemnosti týkající se majálesů (kart. 1747–1748), učebního roku (kart. 1749–1751), čestného soudu (kart. 1752), Jionické akce (kart. 1753), Libčického hnutí (kart. 1754) a písemnosti mládežnických organizací z let 1968–1970, které vznikly buď jako platforma v rámci ČSM nebo zcela mimo něj (kart. 1755–1860).

Jan Kahuda

Obrazová příloha

Průkaz delegáta pro sjezd Svazu české mládeže v roce 1946 (*Národní archiv, Československý svaz mládeže, sign. 010 – sjezd 1946*).

Informativní brožura o Světovém festivalu mládeže konaném v roce 1947 v Praze (*Národní archiv, Československý svaz mládeže, sign. 814*).

Závazky ke sjezdu ČSM

11. B třída střední školy zdraví sjezd ČSM a
zavazuje se:

- 1) K týdnu sjezdu vyhlásit a provést Týden
kázně.
- 2) V měsíci červnu zlepšit docházku.
- 3) Odevzdat co největší množství sušených
bylin

V Kostelci nad Černými lesy

3. června 1950

Fr. Novotný,
předseda tř. 20

J. Skovrák,
předseda tř. 20

Ukázka závazku ke sjezdu Československého svazu mládeže v roce 1950 (Národní archiv, Československý svaz mládeže, sign. 010 – sjezd 1950).

ZDENĚK HEJZLAR

Vychovat celou mladou generaci v uvědomělé budovatele socialismu

*Referát na Sjezdu Československého svazu mládeže v Praze
dne 7. června 1950*

VYDAL ÚSTŘEDNÍ VÝBOR ČSM

Referát předsedy Československého svazu mládeže Zdeňka Hejzlara přednesený na I. sjezdu ČSM v roce 1950 (*Národní archiv, Československý svaz mládeže, sign. 010 – sjezd 1950*).

Knižní novinky

Bárta, Milan (ed.): *Inspekce ministra vnitra v letech 1953–1989. Výběr dokumentů*. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2009. 323 s.

Inspekce ministra národní bezpečnosti, zakrátko přejmenovaná na inspekci ministra vnitra, vznikla v roce 1953 jako orgán, který měl zabezpečovat dodržování zákonnosti v rámci resortu. Stala se současně jednou z převodových pák ministra, kterou užíval pro kontrolu činnosti složek ministerstva. Přestože velká část její práce zůstávala veřejnosti prakticky neznámá, plnila významné úkoly především v souvislosti s přešetřováním nezákonností 50. let a také období 1968-1969, kdy jí připadl úkol objasnit dění v resortu v tzv. krizových letech. Cílem edice je přiblížit čtenářům organizaci a působení dosud málo známé, avšak důležité součásti československého ministerstva vnitra.

František Cigánek – Ondřej Felcman: *Národní shromáždění. Srpen 1968 – leden 1969. Prameny k dějinám československé krize v letech 1967-1970, díl 3, sv. 3*. Praha – Brno, ÚSD AV ČR, v. v. i. – Doplněk 2009. 457 s.

Poslední svazek 3. dílu ediční řady věnovaný Národnímu shromáždění, jehož zpožděné vydání ovlivnilo úmrtí Františka Cigánka, zahrnuje období, v němž byl parlament po návratu československých představitelů z SSSR postupně přinucován k opětné podřízenosti centrální stranické moci a jejím direktivám. Zdokumentován je tak proces jeho postupné „normalizace“, návrat k závislému postavení zákonodárního sboru a k formálnímu výkonu legislativní praxe.

Černý, František: *Normalizace na pražské filozofické fakultě (1968-1989). Vzpomínky*. Praha, Filozofická fakulta UK v Praze 2009. 239 s.

První polistopadový děkan FF UK profesor František Černý se ve svých vzpomínkách vrací k jednomu z nejrozpornějších období v dějinách Univerzity Karlovy. Ačkoli se autor netěšil přízni režimu, kupodivu směl v ovzduší čistek na fakultě setrvat. Profesor Černý připomíná osudy těch takřka 150 odborníků, kteří byli přinuceni fakultu opustit, těch, kteří mohli – všelijak omezováni – na fakultě zůstat a především si všímá prorežimně ochotných či shora dosazovaných lidí. Osud katedry, vědního oboru i fakulty se tak nedílně propojuje s osobními kontroverzemi a konflikty. Černého vzpomínání se uzavírá těsně po Listopadu 1989, kdy se filozofická fakulta začala zbavovat nedůstojných normalizačních – a samozřejmě i starších – relikvií a deformací. Autor zveřejňuje své vzpomínky jako poctu kolegyním a kolegům, kteří byli z fakulty vyhozeni, i jako výstrahu pro budoucnost.

Jiří Hoppe: *Opozice '68. Sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara*. Praha, Prostor 2009. 392 s.

Práce sleduje ty aktivity obnovující se české občanské společnosti v období pražského jara 1968, které směřovaly k rozbití systému vlády jedné strany a k vybudování pluralitního politického systému. Fenomén obnovující se občanské společnosti autor představuje na třech konkrétních modelech – občansko-politické aktivizace při snaze obnovit tradiční politickou stranu (sociálně demokratickou), předpolitické a v podstatě klubové činnosti nestraničné veřejnosti při vytváření Klubu angažovaných nestraničků a na příkladu formálně jasně vymezeného sdružení bývalých politických vězňů K 231, nejzřetelněji zapadajícího

do modelu typické aktivity občanské společnosti. V kontextu dění pražského jara jde o nejvýraznější doklady sebeformace občanů, bez přispění politické moci a v konečném důsledku vůči ní. Jiří Hoppe získal za svou práci prestižní literární cenu Magnesia Litera za rok 2010 pro objev roku.

Michal Kopeček: *Hledání ztraceného smyslu revoluce. Zrod a počátky marxistického revizionismu ve střední Evropě 1953-1960*. Praha, Argo 2009, 386 s.

Knihla nabízí zcela nový pohled jak na dynamický vztah marxismu a mocenské politiky, tak na celkový politický a intelektuální vývoj ve středoevropských komunistických diktaturách po Stalinově smrti. Analyzuje počátky tzv. marxistického revizionismu, který se v tomto období formoval do specifického politického jazyka štěpícího zdánlivě monolitní ideologickou strukturu partajní moci a který byl základní myšlenkovou oporou reformních hnutí let 1956 v Maďarsku a Polsku a 1968 v Československu. Časový odstup, důraz na období druhé poloviny 50. let, které bylo dosud v historické literatuře spíše opomíjené, a komparativní perspektiva porovnávající vývoj politicko-ideologického diskurzu v několika zemích tehdejšího východního bloku, jsou předními klady této studie. Právě ony totiž autorovi umožnily překonat řadu přetrvávajících myšlenkových stereotypů pocházejících z osobní emocionální a politické angažovanosti svědků a aktivních účastníků tehdejších událostí či nereflaktovaných historicko-sociálních kódů české, polské či maďarské národní kultury.

Jana Pávová: *Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha, Ústav pro studium totalitních režimů 2009, 192 s.

Knihla představuje životní dráhu a politickou kariéru muže, svého času ministra informací a kultury, který své rétorické schopnosti a touhu být viděn ve středu dění zapojil do služeb KSČ. Seznámíme se s Kopeckého osobností, která zásadní měrou profilovala vzestup československého stalinismu se všemi jeho tragickými excesy, a v druhé polovině 50. let byla trpným svědkem jeho diskreditace a ústupu k mírnějším formám diktatury. Autorka mapuje postoje a chování Václava Kopeckého od jeho studentských let, přes vstup do KSČ až po činnost uprostřed světových otřesů pozdních 30. a 40. let. Dílo klade důraz na Kopeckého osobnostní rysy, přesvědčení i obsese. Vyobrazuje člověka vytrvale pracujícího na vzestupu vlastní strany, s níž osudově spojil vlastní kariéru. Informace, které přináší, vrhají také světlo na postoje a osudy mnoha známých jmen českého kulturního života. Knihu doplňuje kvalitní obrazový materiál, čerpaný z velké části z archivních fondů.

Jiří Pernes – Jaroslav Pospíšil – Antonín Lukáš: *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu*. Praha, Brána 2009. 305 s.

Knihla přináší životní příběh Alexeje Čepičky, jedné z nejvlivnějších osob v Československu v první etapě existence komunistického režimu. S Čepičkovým jménem je spojeno utrpení tisíců mladých mužů nucených sloužit v pomocných technických praporech, u tzv. „černých baronů“. Tehdy stál Čepička jako ministr národní obrany v čele Československé lidové armády. Během své politické kariéry zastával však celou řadu dalších funkcí, zásadním způsobem se zasloužil o provedení komunistického převratu v únoru 1948, patřil k hlavním představitelům československého stalinismu. Knihla pojednává o všech podobách Čepičkova života – včetně života soukromého (byl manželem Gottwaldovy dcery) – a podává ucelený portrét smutně proslulého komunistického politika.

Štrougal, Lubomír: *Paměti a úvahy*. Praha, Epoque 2009. 360 s.

Kniha přináší vzpomínky a úvahy dlouholetého vysokého funkcionáře KSČ, ministra zemědělství, lesního a vodního hospodářství, ministra vnitra, místopředsedy a předsedy československé vlády Lubomíra Štrougala. Kniha vzbudila zájem laiků i historiků především tím, že Štrougal promluvil poprvé po svém odchodu z politiky v roce 1988. Velkou část knihy věnuje autor, považovaný za umírněného reformátora, událostem v letech 1968 – 1969.

Miroslav Vaněk (ed.): *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*. 3 svazky. Praha, Academia 2009. 1838 s.

Kniha pracovníků a spolupracovníků Centra orální historie ÚSD AV ČR v.v.i. je publikačním výstupem projektu „Průzkum české společnosti v období tzv. normalizace. Biografická vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence“ (GA ČR 2006–2008). Je založena na analýze a interpretaci více než stovky rozhovorů a zabývá se klíčovou otázkou, jak prožívali a vnímali dobu před rokem 1989 „obyčejní“ lidé žijící v tehdejší Československu. Interdisciplinární badatelský tým složený ze zástupců několika generací se z různých pohledů zabývá mj. otázkami dějin reprezentací, studiím života jednotlivých profesních skupin či sociálních struktur, problematikou všedního dne a každodennosti, regionálními dějinami nebo tématy ze soudobé historické sémiotiky. Dvanáct interpretačních studií je doplněno souborem čtyř desítek redigovaných rozhovorů a v neposlední řadě také kolekcí jedinečných dokumentárních snímků z produkce sovineckého fotografa Jindřicha Štreita.